

Uresničevalec vatikanske »vzhodne politike« papeža Pavla VI.

(Spominski zapis ob petnajsti obletnici smrti škofa in humanista dr. Vekoslava Grmiča)

Srečko Reher*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-722.52:929Grmič V.

Srečko Reher: Uresničevalec vatikanske »vzhodne politike« papeža Pavla VI. (Spominski zapis ob petnajsti obletnici smrti škofa in humanista dr. Vekoslava Grmiča). Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 91=56(2020), 2–3, str. 127–185

Vekoslav Grmič se je pokazal kot izvrsten predavatelj predmetov Teološki temelji dialoga in Moderni ateizem na teološki fakulteti. Predmeta sta zajemala široko področje dialoga na vseh ravneh, še posebej pa z nevernimi – ateisti in drugače verujočimi ter izzivi sodobnega sveta. Z dialogom pa se ni ukvarjal samo na teoretični ravni – ko mu je namenil številne razprave, ampak je dialog postal tudi način njegovega življenja, ki ga je skušal živeti v skladu s svojim škofovskim geslom Oznanjujte evangelij. Na evangeliju je gradil tudi svojo kritično teološko misel, ki ostaja aktualna in izzivalna še danes.

Ključne besede: ostpolitik »vzhodna politika«, dialog med človekom in Bogom, dialog med človekom in svetom, dialog med verujočimi in neverujočimi – ateisti, verski fundamentalizem, juridizem, pokonstantinovsko krščanstvo, evangelijsko krščanstvo, kontekstne teologije, teologija socializma

---

* Srečko Reher, univ. dipl. teol. in univ. dipl. slov., Biotehniška šola, Vrbanška cesta 30, SI – 2000 Maribor, srecko.reher@guest.arnes.si

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-722.52:929Grmič V.

Srečko Reher: The Executor of the Pope Paul VI Vatican “East Politics” (A Memorial Note for the fifteenth Anniversary of Bishop and Humanist Vekoslav Grmič’s Death). Review for History and Ethnography, Maribor 91=56(2020), 2–3, pp. 127–185

Vekoslav Grmič was an excellent professor at the Theological Faculty, teaching the courses Theological Foundations for Dialogue and Modern Atheism. Both courses covered a broad spectrum of dialogue in all levels, but mostly with unbelievers – atheists, members of other religions, and challenges of the modern world. He did not deal with dialogue only on the theoretical level, but it became his way of living according to his bishop motto *Announce the Gospel*. He also built his critical theological thought on the Gospel, and his ideas are still relevant and challenging today.

Keywords: Ostpolitik “East politics”, dialogue between humans and God, dialogue between a person and the world, dialogue between believers and unbelievers – atheists, religious fundamentalism, Juridicism, Post-Constantine Christianity, evangelical Christianity, contextual theologies, Christian Socialism

Oznanjujte evangelij!

GRMIČEVA OSEBNOST V PREPLETU POKLICNIH IZZIVOV IN ZNAČAJSKIH POTEZ

Letos 21. marca je od Grmičeve smrti minilo petnajst let. Številni se še vedno spomnijo njegove značilne višine glasu in pokrajinsko obarvanih vokalov, njegove živjetosti v podajanje snovi, topline, ki je vela iz njegovih besed, in tudi ostrine njegove kritičnosti, ki mu je ni nikoli manjkalo. Njegova govornjena beseda je onemela, ostala pa je v besedilih, v katerih izstopajo svojske skladijske konstrukcije, ki dajejo aktualnim temam posebno sočnost in izzivalnost.

Grmič si je ob škofovskem posvečenju 21. aprila leta 1968, ko ga je dobra dva meseca pred tem papež Pavel VI. v skladu s svojo »vzhodno politiko« imenoval za naslovnega škofa ucchitanskega in pomožnega mariborskega škofa, izbral kratko geslo **Oznanjujte evangelij**,¹ ki je postalo vodilo njegovega pastoralnega delovanja in oznanjevanja, vzpostavljanja dialoga z drugače

¹ Že izbira gesla je pokazala, da bo v središču njegovega oznanjevanja evangeljsko krščanstvo in izhodišče njegovega oznanjevanja in teološkega razmisleka evangelij. Če pogledamo škofovska gesla nekaterih njegovih sopotnikov: Karla Vojtite, kasnejšega papeža Janeza Pavla II.: *Ves tvoj*; škofa Franca Krambergerja: *Zgodi se tvoja volja* in ljubljanskega nadškofa Alojzija Šuštarja: *Božjo voljo spolnjevati*, se njegovo dotika bistvenega izhodišča krščanske vere in je kritično naravnano na vse zgodovinsko udejanjene oblike evangeljskega sporočila.

mislečimi in drugače verujočimi in neverujočimi – ateisti, ter izhodišče njegovega kritičnega teološkega razmišljanja.² V knjigi *Resnica iz ljubezni* takole razmišlja o pokonstantinovskem krščanstvu: »Evangelij je /.../ postal ideologija v službi srednjeveško institucionaliziranega krščanstva.³ Ideologija pa je nasprotna vsakim spremembam, vsakim novim spoznanjem, vsakemu profetizmu, vsakemu posluhu za znamenja časa in odgovoru na ta znamenja /.../ govoriti o osebni svobodi, o pluralizmu, o karizmah je neprimerno za takšne nazore, če že ne heretično /.../. Za klerikalizirano krščanstvo velja torej samo objektivna misel.«⁴ Enako ugotavlja za Cerkev na Slovenskem, ko razmišlja o njeni prenovi: »Kdo bi si drznil trditi, da vsega tega ni bilo in ni v slovenski Cerkvi, da je slovenska Cerkev izjema. To bi bila vendar prehuda infantilnost, to bi bil prehud napuh. Res je samo, da so splošne oblike od-tujitve v slovenski Cerkvi dobile posebno slovensko podobo, kakor so npr. naše hlapčevstvo, naša ozkost duha, ločitev duhov, klerikalizem; kakor so naša poprečnost, pozunanjenost, zakramentalizem, verska shizofrenija ali naš infantilizem.«⁵

Grmič je bil po naravi kolerik: hitro je vzkipel in že v naslednjem trenutku mu je bilo žal. Nikomur ni prizanesel s svojo vzkipljivostjo, toda z veliko mero samokontrole je znal takoj odpustiti in se spraviti. Njegova odlika je bila skromnost, ki je mejila že na asketskost. Bil je izjemno vesten in discipliniran – človek reda in garač; mislec z jasno izoblikovanimi stališči in z izjemno izostrenim socialnim čutom, dosleden in zvest svojemu prepričanju, spoznanjem ter načelom in oster do nasprotnikov znotraj lastnih vrst; delal je brez odmorov, samotaril v svoji sobi, obloženi s knjižnimi policami, in se umikal v svet premišljevanja in molitve.

Njegov nekdanji študent in kasneje naslednik na stolici za dogmatično teologijo dr. Avguštin Lah je ob njegovi osemdesetletnici kratko izpostavil tudi nekaj njegovih osebnostnih potez: »Grmiča sem doživljal vedno kot človeka z jasno in dosledno začrtano teološko in osebno mislijo in utemeljenimi stališči. Je mislec in človek, ki se ne zna pretvarjati in igrati. Kar misli, to naravnost pove. Ni diplomat, ker je preveč naravnosten in dosleden v zvestobi svojemu

---

² Grmič je zapustil veličasten opus: s 1200 knjižnimi enotami gotovo sodi med najvidnejše ustvarjalce na Slovenskem. Sem pa niso všteti številni številni prispevki iz časopisov, ki jih je objavil doma in v tujini. Njegove knjižne izdaje so navedene v zadnji njegovi knjigi *Poslednji spisi*, Založba Unigraf, Ljubljana 2005, 151 strani (Knjiga je izšla po smrti; spise sta uredila Srečko Reher in Mitja Hribar.). V reviji *Znamenje* je bila ob 75-letnici objavljena njegova bibliografija (Bibliografija dr. teoloških znanosti Vekoslava Grmiča, *Grmičev zbornik, Znamenje* 3–4 /1998/, str. 133–149.

³ V nadaljnjem besedilu so moji poudarki zaznamovani »krepko« – z »boldom«.

⁴ Deklerikalizacija-evangelizacija našega krščanstva, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 89.

⁵ Prenova Cerkve v Sloveniji, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 207.

prepričanju in spoznanjem, četudi to komu ni všeč in četudi mu je to kdo kdaj v lastno škodo. V tem pogledu je kdaj tudi trmast, a kakor kaže to ni trma, ki bi bila posledica slepe brezizhodnosti ali lastnih privatnih interesov, temveč njegovega osebnega prepričanja o pravilnosti in dobroti stvari, ki jo zagovarja in doslednosti, s katero ji ostaja zvest in s tem zvest sam sebi. Grmič je odličen teoretik dialoga, dober sogovorec s prijatelji in strpen do nasprotnikov krščanstva, a neprizanesljiv z nasprotniki v lastnih vrstah. Medtem ko pri drugače mislečih odkriva in poudarja dobro, v Cerкви šiba in kritizira slabo.«⁶

V motu v knjigo *Izzivi in odgovori* je zapisal kratko misel, ki je dolgo časa dozorevala v njem: »Človek ni samo tisto, kar pač je, temveč še bolj tisto, kar upa in ljubi.«⁷

Upanje in ljubezen pa nista bili le stalni temi, ki ju zasledimo v njegovih spisih in govorih, ampak sta postali tudi vodilni usmerjevalki njegovega življenja. Upanje mu je dajalo v težkih življenjskih preizkušnjah moč, da je vzdržal vse pritiske, ljubezen pa ga je ob neprestanih napadanjih in podtikanih spodbujala k odpuščanju in silila k še bolj zavzetemu iskanju resnice in večne Resnice.

V prvi knjigi *Med vero in nevero* leta 1969 je prva zgodnja razmišljanja o veri oprl na Pavlovo sentenco iz 1. pisma Korinčanom 13,9: da nepopolno spoznavamo in prerokujemo in v tem življenju gledamo nejasno kakor v zrcalu, da bi nekoč lahko gledali iz obličja v obličje.⁸ S tem je relativiziral moč človekovega popolnega in dokončnega spoznanja in absolutiziranja spoznanj kot dokončno veljavnih resnic. Potem pa je to temeljno spoznanje povezal z drugim izkustvenim spoznanjem, da na »tem potovanju rastemo ob spoznanju sebe in okolja v šoli življenja. Obzorje se nam nenehno širi, ker se navidezna meja stalno odmiika tako, da je nikdar ne dosežemo. Zato se tudi nikdar ni mogoče ustaviti. Kar smo dosegli, kmalu zopet presežemo ali vsaj dopolnimo z novim spoznanjem. Ko se nam zazdi, da smo našli, nemirno iščemo dalje zadnjo Resnico. Čeprav smo vedno znova potem tudi nekako razočarani. Ostaja pa nam tudi upanje in hrepenenje duha, ki ne pozna meja. Toda šola našega življenja je izredna, če le res zavestno sledimo svojim spoznanjem in pustimo, da nas uči.«⁹

S tem se je Grmič zapisal med vse tiste številne nemirne iskalce, ki so se zavedali, da na koncu ostajata le še molk in zaupanje »Neznanemu, ki je kljub vsemu tudi poznan«¹⁰ – poznan v paradoksu čakanja nanj in v nemožnosti

⁶ »Tisti, ki so mnoge pripeljali do pravičnosti, pa bodo kakor ...« Dan 12,3, str. 72–73.

⁷ *Izzivi in odgovori*, str. 3.

⁸ Prim. Uvod, v: *Med vero in nevero*, str. 5.

⁹ Uvodna misel, v: *Misli iz šole življenja*, str. 5.

¹⁰ Vera kot tveganje, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 13.

njegove ubeseditve, ko se je potrebno znova podati na pot in zapustiti, kar si dosegel, ter kreniti naprej.¹¹ Enako bi moralo veljati tudi za institucije: tudi Cerkev se mora zavedati, da je le na poti in zato dolžna, da prisluhne in poslušša, sprejema in čaka, išče in odpušča.

Po tej poti je stopal tudi Grmič kot neumoren iskalec resnice in večne Resnice. Katoliški ideologi, ki so si lastili pravico do njene posesti, niso bili nikoli povsem pripravljeni, da bi tvegali intelektualni spopad z njim. So pa izbrali drugo pot: potuhnjeno in zahrbtno so ga tožarili nunciju v Beograd, prevajali njegove razprave v latinščino in jih pošiljali v Vatikan, s pejorativno nalepko »rdeči škof« pa so ga poskušali diskvalificirati pred javnostjo.

Nečedne posle iz duhovniških vrst je v Mariboru opravljal duhovnik prof. Ivan Bombek (1909–2001). Tone Petelinšek pripoveduje o dogodivščini z njim na Radiu Maribor leta 1984: »Dan po objavi z njim (op. pisca: z Grmičem) se je na radiu pojavil neki profesor Bombek, duhovnik in član sodišča v Mariboru. Majhen možakar se je silno nahudil zaradi tega intervjuja. Najprej je slišal, morda je bil malce naglušen, da je škof rekel, da je komunist. Ko smo ga nekako le prepričali, da gre za črko H in ne K, se je jel dušati, kako ima ta Grmič strašno slab vpliv na duhovščino, zlasti mlado, in da je to prava katastrofa ... Povedal mi je, da je on sam v Rim in Vatikan poslal veliko ovadb na Grmičev račun, a da je vse to naletelo na gluha ušesa /.../.«¹²

V intervjuju ob osemdesetletnici je na moje vprašanje o odnosu s škofom Jenkom odgovoril: »Po smrti škofa Držečnika je šel nekdo iz Maribora po naročilu Udbe k Jenku, da naj naredi vse, kar je v njegovi moči, da ne bom postal škof. **Tako sta se takrat obe strani oziroma obe veji združili proti meni – tako legalna oblast kot nekateri cerkveni dostojanstveniki, ki so zagovarjali katoliški integritetizem.**«¹³

Njegove tri razprave in dele razprav pa je v latinščino prevajal njegov nekdanji ravnatelj v ljubljanskem bogoslovju in predavatelj na teološki fakulteti dr. Jakob Aleksič (1897–1980). V knjigi *Resnica iz ljubezni*, ki je iz Aleksičeve zapuščine, so označene s svinčnikom, ob njih pa je pripisana številka: pri razpravi Vera nevernih od strani 30 do 39 je pri podpoglavju Religiozna razsežnost praktičnega življenja neverujočih pripisana št. 11, potem pa je zadnja 89 zapisana proti koncu razmišljanja »Povsod sama kritika«, str. 234–236.¹⁴

¹¹ Veren človek v času sekularizacije, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 23.

¹² »Človek je predvsem to, v kar veruje, kar upa in kar ljubi«, str. 101.

¹³ S. Reher, *Iskalec resnice in večne Resnice*, str. 195.

¹⁴ V času smrti svojega še leto prej profesorja J. Aleksiča sem bil študent 4. letnika in vodja teološke knjižnice v bogoslovju v Mariboru. Ker je knjige in korespondenco zapustil teološki knjižnici v Mariboru, sem jo med počitnicami urejal za Škofijski arhiv na Glavnem trgu. V njej pa so bile na pisalni stroj napisane tudi kopije prevodov, ki jih je pošiljal v

Grmič pravi: »Dr. Aleksič pa v Rim ni tožil samo mene, ampak tudi profesorja dr. Jožeta Rajhmana in dr. Franceta Plemenitaša, ki naj bi po njegovem mnenju zagovarjala podobne ideje kot Grmič.«¹⁵ Ni pa omenil tudi dr. Vladimirja Truhlarja, ki ga je prav tako tožil, kar je razvidno iz opomb v Truhlarjevi knjigi *Katolicizem v poglobitvenem procesu*, ki je teta 1971 povzročila med tedanja duhovščino kaj nekaj vznemirjenja.

Pomembno vlogo, da ni bil Grmič imenovan za ordinarija, pa je odigrala emigracija z napadi v časopisih v tujini. Spomnim se ponižujoče karikature v *Allgemeine Zeitung* in zapisov v *El País*. V Vatikanu pa je imela tudi svojega zaveznika v kardinalu Franju Šeperju (1905–1981), ki je prišel 8. januarja leta 1968 na čelo Kongregacije za nauk vere (nekdanje Svete inkvizicije) in jo je vodil do 25. novembra 1981. Odločno naj bi bil nasprotoval imenovanju Vekoslava Grmiča za mariborskega ordinarija, pristal pa je na imenovanje Alojzija Šuštarja za ljubljanskega škofa in pristanek na kompromis podkrepil s primerom: Če damo v sladkor malo strupa (23. februarja 1980 je bil imenovan za ljubljanskega škofa dr. Alojzij Šuštar, ki se je pred vrnitvijo v Slovenjo v Švici dosledno zavzemal za tako imenovano »skupno odvezo«, ki je postala eno prvovrstnih teoloških vprašanj pod papežem Janezom Pavlom II. Po letu 1968, ko je bil imenovan Grmič za pomožnega mariborskega škofa, so jo uporabljali tudi številni duhovniki na Štajerskem) smo sladkor že zastrupili, dokončno pa ga lahko zastrupimo, če ga dodamo še več (z imenovanjem Grmiča za mariborskega škofa ordinarija).¹⁶

Tudi take nizkotne diskvalifikacije, ki jim je bil neprestano izpostavljen, mu niso vzele poguma, da bi kritično razmišljal o pokonstantinovskem krščanstvu in verujočih: o njihovi ortopraksiji, to je o njihovem udejanjenju vere, s katero naj bi vse bolj počlovečevali svet, v katerem živijo, in se Bog po njihovem življenju ne bi več kazal kot ideološki izrodek. Od tod lahko razumemo tudi njegovo tolikokrat rabljeno sintagmo, da smo le »na potu« in je zaradi tega naše življenje »podobno napornemu potovanju«, ki ne dovoljuje, da iz »resnice naredimo malika«.¹⁷

Vatikan. Ker so bile v teološki knjižnici že knjige iz njegove zapuščine, jih je komisija odpisala in tako so postale na voljo po simbolični ceni bogoslovcem. Takrat sem iz njegove zapuščine odkupil nekaj njegovih knjig in začetne letnike revije *Znamenje* in postal pozoren na številke in njegove kratke opombe ob besedilih, ob katerih je iz podčrtanih stavkov in zapisov ob njih mogoče nesporno ugotoviti njegovo dejavnost proti Grmiču in tudi jezuitu dr. Vladimirju Truhlarju.

¹⁵ D. K. Ocvirk, *Risi k izmišljiji drugega*, str. 96.

¹⁶ Tudi o tej primeri je večkrat pripovedoval.

¹⁷ Uvod, v: *Iskanje resnice*, str. 5.

V dvainosemdesetih letih so se na Grmičevi bogati življenjski poti zvrstile številne postaje, ki jih je moč zajeti v nekaj suhoparnih letnicah.¹⁸ Iz njih se razkrivata njegova teologija zemeljskih resničnosti in prizadevanje za udejanjenje evanĝelskega krščanstva v slovenski Cerkvi in za dialog na vseh področjih – še posebej pa z neverujočimi/ateisti.

NEKAJ POSTAJ NA GRMIČEVI ŽIVLJENJSKI POTI

Grmič se je rodil 4. junija 1923 v vasi Dragotinci pri Svetem Juriju ob Ščavnici.

Bil je predzadnji otrok družine s sedmimi otroki: najstarejši je bil Franc (salezijanec in dr. teologije), sledili so Mimika, Frančiška, Terezija, Anica, Vekoslav in Tonček. Majhno posestvo ni moglo preživeti številne družine, zato je oče poleg kmetovanja tudi mizaril, da je lahko omogočil šolanje vsem trem sinovom: najstarejši Franc in Vekoslav sta se odločila za duhovniški poklic, najmlajši Tonček pa za agronoma. Vekoslava so klicali Slavko, čeprav mu je mati dala ime Alojzij: »Ko so me nesli h krstu, je /.../ župnik, ki je bil nacionalno izredno zaveden in velik Slovenec, rekel: 'Ne, ne bo Alojzij, bo Vekoslav, to zveni bolj slovensko'«. ¹⁹

¹⁸ Obširneje pa o njegovem življenju in delu: H. Grandovec, Zgodbe iz življenja, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, v: *Znamenje* 3–4 /2003/, str. 166–182; P. Kovačič Peršin, Primer škofa Vekoslava Grmiča, v: *Duh inkvizicije. Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovo*, 2000, Ljubljana 2012, str. 183–217; M. Žnidarič, Upornik z razlogom. Ob častiljivem jubileju škofa Grmiča, v: *Misli iz šole življenja*, str. 227–230; Tjaša Mrgole-Jukič, Krščanstvo je biti dober človek, v: *Misli iz šole življenja*, str. 213; S. Reher: Ob 90-letnici teologa in humanista škofa Vekoslava Grmiča, *Ateistični zbornik*, 2013–2014, str. 82–109; Iskalec resnice in večne Resnice, v: *Znamenje* 2003, št. 3–4 /2003/. Zbornik ob 80. letnici, str. 201–202, Ob dvojnem jubileju škofa prof. dr. Vekoslava Grmiča, *Grmičev zbornik, Ob 75-letnici dr. Vekoslava Grmiča in 30-letnici njegovega škofovskega posvečenja*, *Znamenje* 3–4 /1998/, str. 1–4; iskalec Resnice. Ob 80. letnici in 35. letnici škofovskega posvečenja prof. dr. Vekoslava Grmiča, v: *ČZN* 2–3 /2003/, str. 5–11; Dva jubileja škofa dr. Vekoslava Grmiča: osemdesetletnica in 35-letnica škofovskega posvečenja, v: *Mohorjev koledar*, MD, Celje 2003, str. 108–114; M. Matjašič, Cerkev je zmeraj živela v hudih skušnjavah, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, *Znamenje* 3–4 /2003/, *Znamenje* 3–4 /2003/, str. 184–213; S. Partljič, *Vekoslav Grmič: Verjamem, da duh veje, koder hoče*, <http://www2arnes.si/~gmbiigm2/grmic.html>; J. Rajhman, Vekoslav Grmič šestdesetletnik, v: *Znamenje* 3 /1983/, str. 177–179; H. Žveglič, Vekoslav Grmič – 60-letnik, v: *Mohorjev koledar*, MD, Celje 1984, str. 129; J. Lodrant, Tiho kramljanje z osemdesetletnikom, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, *Znamenje* 3–4 /2003/, str. 74–82.; J. Ramšak, Katoliška levica in marksizem v Sloveniji po II. vatikanskem koncilu: ideološka kontaminacija in njene politične posledice, *Acta Historiae* 22 /2014/, str. 1015–1038; A. Maver, Paradoks Vekoslava Grmiča, *SHS. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 2–3 /2013/, str. 603–619.

¹⁹ Tjaša Mrgole-Jukič, n. d., str. 213. Prim.: tudi H. Grandovec, n. d., str. 166.

Osnovno šolo je obiskoval pri Svetem Juriju, gimnazijo pa v Mariboru, kjer je na začetku vojne leta 1941 končal šest razredov. Ob okupaciji je moral prekiniti šolanje. Ker družina ni bila sprejeta v Heimatbund, so take – ki so bili brez pravic in obveznosti – začeli pošiljati na prisilno delo. Grmiča so leta 1942 poslali na delo na neko graščino v vzhodni Avstriji. Ko so ga jeseni istega leta končno sprejeli v Heimatbund, se je lahko vrnil domov. Vendar ne za dolgo. Kmalu so ga ponovno poslali na delo: tokrat v Strnišče, današnje Kidričevo, kjer so gradili tovarno letal. Po treh tednih dela je bil regrutiran v nemško vojsko. Imel pa je srečo, da se je zanj zavzel neki nemški oficir, potem ko je videl njegovo spričevalo in dosegel, da mu ni bilo treba oditi na fronto. Tako je sedmi in osmi razred končal na Ptuj, spomladi leta 1944 pa je maturiral z odličnim uspehom, nato pa so ga vpoklicali v nemško vojsko. Konec vojne je dočakal v Admontu. Že tri dni po vrnitvi iz vojske so ga poklicali na okraj v Gornjo Radgono, kjer je postal poverjenik za socialno skrbstvo. Jeseni leta 1945 se je odločil, da bo zapustil službo in se vpisal na Teološko fakulteto v Ljubljani.²⁰

Umril je 21. marca 2005 v mariborskem bogoslovju. Na Mestnem pokopališču Maribor – Pobrežje smo se od njega poslovili 23. marca.

Pogreba so se udeležili vsi slovenski škofi, številni duhovniki in velika množica ljudi. Pri pogrebni maši je v nagovoru nadškof dr. Franc Kramberger dejal: »Potem je sledil november 1980. O tem bi raje molčal, pa vendar mi srce tega ne dovoli, da ne bi danes, na dan njegovega pogreba, povedal: Bila sva povezana, najini poti niso šli tako daleč narazen, da se ne bi srečala, si podala roke, si pogledala iz oči v oči z razumevajočim pogledom, čeprav se je odpovedal službi kapitularnega vikarja, rektorja v bogoslovju in službi mariborskega pomožnega škofa. Ohranil je profesorsko službo in bival ob celotni oskrbi v svojem stanovanju v bogoslovju, dokler ni zaradi bolezni prišel v Dom za starejše duhovnike, kjer je v ponedeljek doživel svoj veliki petek. (op. pisca: 21. marca) /.../ **Bil je mož molitve!** Kadar koli sem ga obiskal, naj je bilo v bolnišnici ali nazadnje v Domu duhovnikov, sem ga našel z rožnim vencem v roki ali na omarici. In mnogi so ga pogosto videvali v frančiškanski baziliki, kjer je najraje v popoldanskem času na samem molil.

Bil je **mož dialoga** z vsemi: z mladimi in odraslimi, preprostimi in izobraženci, z vernimi in drugače mislečimi ali celo neverujočimi. Vedno je iskal stične točke s sodobnimi miselnimi tokovi.

Pri vsem delu in poslanstvu **mu je šlo za človeka**. Mislec in pisatelj Dostojevski pravi: Iskal sem Boga, pa ga nisem našel; iskal sem dušo, pa je nisem odkril; iskal sem brata, pa ga nisem spoznal. Ko pa sem odkril človeka, pa sem našel vse: Boga, dušo in brata. To je tisti humanizem, krščanski humanizem,

²⁰ Prim.: H. Grandovec, n. d., str. 171–172.

ki je bil značilnost pokojnega Vekoslava. V človeku in po človeku je odkrival Boga, dušo, brata – sebi in drugim.«²¹

Življenje v bogoslovju

Med tema dvema postajama pa so številne,²² ki so vsaka po svoje oblikovale njegovo življenjsko in poklicno pot ter teološke razmisleke: najprej so nanj vplivala študentska leta – bivanje v bogoslovju v Ljubljani in predavanja na teološki fakulteti.

Življenje v bogoslovju v Ljubljani je v prvih letih potekalo mirno. Mariborski bogoslovci so stanovali pri jezuitih, od tam pa so hodili na predavanja na teološko fakulteto. Njihov ravnatelj je bil kasnejši mariborski škof dr. Maksimiljan Držečnik. Razmere pa so se spremenile leta 1947 po preselitvi v ljubljansko bogoslovje na Dolničarjevi 4, pri ljubljanski stolnici. Njihov ravnatelj je postal profesor Svetega pisma Stare zaveze dr. Jakob Aleksič, ki je bil popolnoma drugačen od blagega M. Držečnika. J. Lodrant ga označi kot človeka, ki je »bil zelo tankovesten in /.../ je vedno govoril o brezpogojni vdanosti škofu in poslušnosti svoji vesti.«²³ Novi oblasti ni bil naklonjen. Označeval jo je s »silami teme«.²⁴ Potem pa doda še eno potezo iz njegovega odnosa do gojencev: »Naš bogoslovski ravnatelj je s svojimi načeli zaradi nas hudo trpel. Še bolj smo pod njim trpeli nekateri njegovi gojenci.« In zaključí: »Tisti, ki so bili ob njem v njegovi smrtni uri, so vedeli za njegovo zadnje spoznanje, ki ga je zaupno sporočil navzočim: 'V življenju je bilo mnogo premalo ljubezni!'«²⁵

Razkorak med življenjem v bogoslovju in študijem na fakulteti se je pokazal prav v odnosu do nove oblasti. Teološka fakulteta, ki je bila še do leta 1950 v sklopu ljubljanske univerze, je skušala pod vodstvom dekana dr. Stanke Cajnkarja ohranjati normalne odnose z Univerzo. Predavanja na teološki fakulteti so obiskovali tudi študenti z drugih fakultet. V sklopu Univerze pa so pripravili spomladi leta 1948 na teološki fakulteti »izredno« predavanje, ki sta ga vodila profesorja dr. Vinko Močnik in dr. Janez Fabijan. Na njem sta predstavila nujno povezanost študentov teologije z drugimi študenti na Univerzi.²⁶ Ustanovljen je bil Sekretariat zveze študentske mladine, ki je spadal v

²¹ Dr. Vekoslavu Grmiču, naslovnemu škofu, v slovo na pogrebu, 23. 3. 2005, str. 8.

²² Več o življenju v bogoslovju v Ljubljani glej v razpravi S. Reher: Ob 90-letnici teologa in humanista škofa Vekoslava Grmiča. Objavljena je bila v Ateističnem zborniku 2013–2014, str. 82–84.

²³ J. Lodrant, Neka tridesetletnica, str. 45.

²⁴ Prav tam, str. 45.

²⁵ Prav tam, str. 49.

²⁶ Prav tam, str. 44.

Zvezo ljudske študentske mladine. S tem pa so bili študenti teologije deležni nekaterih ugodnosti: socialnega zavarovanja, odložitve vojaškega roka, morali pa so opraviti predvojaško vzgojo. Janez Vipotnik pa je študente teološke fakultete isto leto slovesno sprejel v Zvezo ljudske študentske mladine.²⁷ Že naslednje leto je sedemnajst bogoslovcev sodelovalo v delovni brigadi Franca Kimovca – Žige pri gradnji študentskega naselja pod Rožnikom. Od teh so bili trije salezijanci, eden iz ljubljanske škofije, ostali pa iz mariborske, med njimi je bil tudi Grmič.²⁸

Septembra leta 1949 je bilo ustanovljeno vseslovensko **Cirilmetodijsko društvo**, v katerega so začeli množično vstopati duhovniki, vanj pa so se vključevali tudi bogoslovci.²⁹ Društvo je začelo izdajati revijo *Nova pot*, Glasilo Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov LRS.³⁰ Odnose med državo in Cerkvijo pa je že leta 1950 poslabšala izjava jugoslovanskih škofov, s katero so razglasili članstvo v društvu za nezaželeno »non expedit«, dva duhovnika, ki sta bila med pobudniki za ustanovitev – Jožeta Lampreta in Antona Bajta – so celo izobčili iz Cerkve, goriškemu administratorju, ki je bil med člani Cirilmetodijskega društva na hierarhični lestvici najvišje, dr. Mihaelu Torušu (1884–1963) pa naj bi nuncij Silvijo Oddi izrekel ustni opomin.³¹

Že jeseni leta 1949 so se v bogoslovju začela zasliševanja. Zaprli so »vsaj deset bogoslovcev in celo enega, ki se je udeležil delovne akcije.«³²

J. Lodrant pravi: »Revolucionarno 'pravo' in ukrepanje na tej podlagi je bilo v sklopu dogajanja še nekako mogoče razmeti. Bolj bridko in žaljivo se mi je zdelo zasliševanje pred cerkvenim sodnikom v osebi prorektorja (op.

²⁷ Prav tam, str. 44. Potem pa pravi: Škof Anton Volk je s pismenim oglasom vzel to na znanje in odobril statut in status, kako naj se udejstvujemo.« (Str. 45.)

²⁸ Enomesečne delovne akcije so se udeležili: »Okorn, Levstek, Žerdin, (salezijanci), Kos (ljubljska škofija), Grmič, Jemec, Kač, Nanut, But, Šopar, Drobež, Golob, Zadravec, Skale, Kuk, in Lodrant.« (Neka tridesetletnica, str. 46. Primerjaj tudi, 1939–1949–1989, v: n. d., str. 51.)

²⁹ J. Lodrant, 1939–1949–1989, str. 52–53. Istega leta je papež Pij XII. izobčil iz Cerkve vse komuniste. (Prim.: A. M. Rivelli, *Nadžkof genocida. Nadškof Stepinac, Vatikan in ustaška diktatura na Hrvaškem v letih 1941–1945*, Ciceron, Mengeš 2007 str. 219.)

³⁰ Prva številka prvega letnika je izšla novembra leta 1949. V njej je objavljena resolucija, ki jo je sprejeli na ustanovnem občnem zboru 20. septembra 1949 člani Cirilmetodijskega društva slovenskih katoliških duhovnikov LRS, v kateri so izpostavljene naloge: »1. Religiozno vzgajati svoje vernike v duhu večno veljavnih katoliški resnic in moralnih principov in to z besedo in zgledom /.../ 2. Organizirati v stanovskem društvu vse patriotske duhovnike, državljane LRS, ki naj bi kor slovenski katoliški duhovniki vzgajali svoje vernike v iskreni ljubezni do domovine in pomagali pri njihovem herojskem ustvarjalnem delu za lepšo bodočnost. Boriti se dosledno proti vsaki zlorabi vere v reakcionarne poltične namene /.../« (Str. 16.) Sledijo še točke do sedem.

³¹ Prim M. Režek, *Zaostritev politike do Rimskokatoliške cerkve, v: Slovenska novejša zgodovina 2*, MK, Ljubljana 2005, str. 952.

³² J. Lodrant, 1939–1949–1989, str. 52.

pisca dr. Jožeta Pogačnika), ki smo mu zaradi bivanja v skupni hiši in istem hišnem redu vsi podrejeni. Dr. Jože Pogačnik je bil na tem mestu šele nekaj mesecev, potem ko so ga po posredovanju dr. Stanka Cajnkarja predčasno izpustili iz zapora.«³³

Med zaslišanimi je bil tudi Grmič.

Spominja se ga takole: »Udba je nekatere na različne načine skušala odvrniti od študija, a predaleč niso šli. Mene so nagovarjali, naj grem raje študirat filozofijo, in ker nisem pristal, sem imel vse življenje težave. Od mene so tudi zahtevali, naj sodelujem z njimi. Ker nisem hotel, mi oblast nikoli ni prav zaupala. Celó takrat, ko sem bil že škof, sem imel okrog sebe ljudi, ki so me nadzorovali.«³⁴

Ob njegovi osemdesetletnici smo pri reviji *Znamenje* izdali *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*. V njem je objavljen tudi članek dr. Draga K. Ocvirka, v katerem govori tudi o tem, kako se je leta 1976 s profesorjem Jakobom Aleksičem pogovarjal o Grmiču. Takrat naj bi mu o njem povedal tudi naslednje:

»Vsega sem jaz kriv /.../ Verjel sem mu. Ko sem bil njegov ravnatelj v bogoslovju, sem zvedel, da hodi na Ozno. Poklical sem ga in povedal, da je odpuščen. Jokal je, rotil, obljubljal, da tega ne bo nikoli več storil. Verjel sem mu, pa me je prevaral.«³⁵

Ker sem urejal zbornik, sem povedal Grmiču, da bo v njem objavljen tudi članek Draga Ocvirka, v katerem navaja Aleksičev spominski utrinek na dogodek iz bogoslovja. Grmič je bil takrat v bolnišnici. Ko sem ga vprašal, ali Aleksič govori resnico ali pa se mu hoče maščevati, mi je pod prisego narekoval besedilo, ki naj ga dostavim kot opombo k Aleksičevemu pripovedovanju:

»Takoj, ko sem se vrnil s 'pogovora' na Udbi, sem ravnatelju Aleksiču povedal, da so me hoteli najeti za sodelavca, vendar sem se odločil, da tega ne bom storil. Dr. Aleksič se je s tem strinjal. Vse, kar je povedal naprej, je izmišljeno. Pri tej odločitvi sem vseskozi vztrajal.«³⁶

Vranska leta

Ko je končal študij, je sedemnajst let kaplanoval in župnikoval na Vranskem.

Teološki študij je Grmič zaključil z diplomó leta 1950 in bil na praznik apostolov Petra in Pavla (29. junija) posvečen v mariborski stolnici. Posvetil

³³ J. Lodrant, Nova maša, v: *Nabrani spisi*, str. 23.

³⁴ H. Grandovec, n. d., str. 174. Zasliševanje leta 1949 omenja tudi Lodrant in pravi: »Čez mesec dni je med nas treščila zlovešča novica. (vsaj) desetino bogoslovcev so pozaprlí, celo enega, ki je bil z nami na udarniškem delu.« (Glej sestavek: 1939–1949–1989, str. 52.)

³⁵ D. K. Ocvirk, n. d., 94.

³⁶ Risi k izmišljíji drugega, str. 96.

ga je apostolski administrator dr. Maksimiljan Držečnik. Opraviti je moral še tako imenovani pastoralni letnik. Leta 1951 je odšel na služenje vojaškega roka, vendar so ga že po enem mesecu odpustili zaradi bolehanja na pljučih in zato, ker je že dopolnil sedemindvajset let. Zaradi bolezní je nekaj časa preživel v Logarski dolini in bil 11. novembra nastavljen za kaplana na Vransko. Ob nastopu kaplanske službe se je moral najprej javiti na notranjem odseku in vložiti prošnjo, s katero bi si pridobil pristanek notranje uprave za javno delovanje v Cerkvi. Do ugodne rešitve prošnje ni smel javno maševati. Po smrti župnika Valentina Mötla je v Kroniko zapisal: »Za novega kaplana na Vranskem je bil imenovan g. Grmič Vekoslav, semeniški duhovnik. Službo je nastopil 11. novembra 1951., vršiti pa jo je 'smel začeti' šele februarja 1952.«³⁷

Grmič je na Vranskem ostal župnijski upravitelj do leta 1960. V Kroniko je vstavil kratko notico: »Prezvzišeni g. škof je imenoval za župnika na Vranskem dosedanjega župnijskega upravitelja Vekoslava Grmiča. Umestitev je bila 3. avgusta, opravil jo je prečastiti dekan Janez Atelšek iz Braslovč. Navzočih je bilo 17 duhovnikov.«³⁸

Kasneje je opravljal še službo prodekana braslovške dekanije. V tem času pa ni samo obnavljal župnijsko cerkev in številne podružnične cerkve, ampak tudi intenzivno študiral. Razprave o vernih znanstvenikih, ki so mu jih objavljali v verskem listu Oznanilo, je potem obdelal v magistrski nalogi in se začel pripravljati na doktorat.³⁹

Po odlično obranjenem doktoratu na temo, ki je bila v tistem času novost na področju teologije,⁴⁰ se je Grmiču odprla pot v akademske kroge. Že naslednje leto so ga povabili za honorarnega predavatelja na Teološko fakulteto v Ljubljani, vendar se je zapletlo z imenovanjem.

»Leta 1962 me je fakulteta pozvala, naj se potegujem za mesto predavatelja za dogmatiko. To sem tudi storil, vendar je morala takrat verska komisija dati pristanek za to, da je lahko bil nekdo nastavljen na teološki fakulteti. Komisija je nato iskala podatke, seveda jih je iskala tudi na Vranskem. Očitno jih je dobila od nekoga, ki tej nalogi ni bil dorasel. Verska komisija je potem na podlagi podatkov, ki jih je dobila z Vranskega, odločila, da nisem zaželen na teološki fakulteti. O dogajanju sem obvestil škofa Držečnika, ki je šel k predsedniku komisije Borisu Kocijančiču. Ta je pristal, da postanem predavatelj, če škof Držečnik jamči, da ne bom počel česa protidržavnega.«⁴¹ Na predlog komisije

³⁷ Kronika je pisana od leta 1781 (strani pa so oštevilčene s svinčnikom), str. 395.

³⁸ Prav tam, str. 395.

³⁹ Prim: H. Grandovec, n. d., str. 176.

⁴⁰ Prim: H. Grandovec, n. d., str. 178.

⁴¹ Prim: H. Grandovec, n. d., str. 178.

mu je bilo 30. junija 1962 izdano dovoljenje, da sme začeti s predavanji.⁴² Sprva je predaval dve uri tedensko, ko pa je nehal predavati njegov mentor pri doktorski disertaciji dr. Janez Fabijan, je predaval štiri ure.

Kmalu si je v Ljubljani našel krog profesorjev: J. Janžekoviča, A. Trstenjaka, S. Cajnkarja, M. Miklavčiča in J. Fabijana, dokler ga niso zaprli, s katerimi se je redno sestajal in razpravljajal o teoloških, družbenih in političnih vprašanjih. Še posebej se spominja razprav o dialogu.⁴³

V letih do 1968, ko je bil imenovan za pomožnega škofa v Mariboru, je objavil številne obsežne razprave v reviji Bogoslovni vestnik, ki jo izdaja teološka fakulteta. Prva številka je izšla leta 1962 z naslovom Osnove teologije strahu v evangelijih.⁴⁴ Stanko Cajnkar je kasneje v poročilu o Delu fakultete po ločitvi od Univerze zapisal, da je v zborniku sodeloval tudi takratni župnik na Vranskem, sedanji pomožni škof dr. V. Grmič, in potem nadaljuje: »Dr. Grmič razpravlja o teologiji strahu v evangelijih, tema, o kateri bi v prejšnjih časih komaj kdo spregovoril, v času eksistencializma pa je postala zanimiva in vredna objave.«⁴⁵

Že naslednje leto, 7. marca 1969, je bil slavnostni govornik na teološki fakultetni proslavi v čast fakultetnemu zavetniku Tomažu Akvinskemu. Predaval je o temi Teološki pogled na duhovno situacijo sedanjega človeka.⁴⁶ Predavanje je štelo za pridobitev naslova. Že po dveh letih, 15. 6. 1964, je postal docent za sistematično teologijo, 6. 11. 1967 izredni profesor, 24. 11. 1972 pa redni profesor. V številnih razpravah se ni dotikal več samo strogo teoloških tem, ampak je vse bolj izpostavljajal teme, ki postanejo stalnica tudi v naslednjem desetletju: dialog Cerkve s svetom, osnove in utemeljitev dialoga z ločenimi brati, oblike modernega ateizma, krščanski humanizem, teološki vidiki dela in druge.⁴⁷

⁴² B. Kolar pravi: »Iz tega rodu študentov se je prvi vključil med profesorje fakultete leta 1962, ko je 'komisija za verska vprašanja LRS preklicala svoj ugovor o postavitvi dr. Vekoslava Grmiča za honorarnega predavatelja'.« (Poslovilna beseda ob smrti prof. dr. Vekoslava Grmiča, naslovnega škofa in nekdanjega profesorja teološke fakultete v Ljubljani, *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 12.)

⁴³ H. Grandovec, n. d., str. 178.

⁴⁴ Razprava je izšla v Zborniku razprav teološke fakultete, ki je izšel ob 500-letnici ustanovitve ljubljanske škofije.

⁴⁵ S. Cajnkar, *Delo fakultete po ločitvi od univerze*, str. 184.

⁴⁶ S. Cajnkar, n. d., str. 202.

⁴⁷ Sledile so: Teološki pogled na duhovno situacijo sedanjega človeka, *BV*, 25 /1965/, str. 39–56; Geneza greha na zemlji, *BV*, 25 /1965/, str. 51–60; Teološka utemeljitev dialoga z ločenimi brati, *BV*, 26 /1966/, str. 95–103; Bog v stvarstvu, *BV*, 27 /1967/, str. 21–30; Oblike modernega ateizma, *BV*, 27 /1967/, str. 17–210; Teološki vidiki dela, *BV* 27 /1967/, str. 89–108; Temeljne misli o krščanskem humanizmu, *BV* 28 /1968/, str. 5–13; Evolucija in odrešenje, *BV*, 29 /1969/, str. 285–294. Vprašanje božje smrti, *BV*, 29 /1969/, str. 3–11. Ocene: Truhlar K. V., Pokoncilski Katoliški etos, v: *BV*, 27 /1967/, str. 310–311; V. K. Truhlar,

Leta poklicnih in najbolj plodovitih ustvarjalnih izzivov

Po škofovskem posvečenju leta 1968 se je jeseni preselil v Maribor, saj je bila dokončana obnova stavbe na Slomškovem trgu 20. Vanjo so potem preselili bogoslovce zadnjih treh letnikov teologije iz mariborske škofije. Na Oddelku Teološke fakultete v Mariboru s sedežem v Ljubljani je postal predavatelj in prodekan, v bogoslovju pa ravnatelj.

Že naslednje leto poroča 1969 Stanko Cajnkar, da »rektor dr. Vekoslav Grmič prihaja kot prodekan samo na seje v Ljubljano, predava pa samo v Mariboru.«⁴⁸ Škof M. Držečnik pa mu je ob preselitvi v Maribor ob funkciji pomožnega škofa zaupal še številne druge upravne funkcije: pet let je bil škofov vikar za osebne zadeve, pet let generalni vikar mariborske škofije, po smrti škofa dr. Maksimiljana Držečnika pa še dve leti in pol kapitularni vikar mariborske škofije.

Vse do upokojitve pa je ostal zvest pedagoškemu delu na teološki fakulteti, na kateri je sedemintrideset let predaval dogmatično teologijo, bil je predstojnik Katedre za sistematično teologijo in teologijo dialoga, vmes pa je gostoval kot predavatelj tudi na številnih evropskih univerzah.⁴⁹

Njegovo pedagoško delo se je prepletalo še z dolgoletnim delom vzgojitelja: dvanajst let je bil rektor v mariborskem bogoslovju in vzgojil kar nekaj generacij duhovnikov.⁵⁰ Na novo je z njegovim ravnateljstvom zaživela Mohorjeva družba v Celju: kot predsednik je štirinajst let usmerjal njen književni program. Po vnaprej pripravljenem scenariju so ga po tolikih letih razrešili funkcije ravnateljstva, nasledil ga je frančiškan p. Hieronim Žveglič.

Ob njegovi 60-letnici je zapisal: »Vem, da je V. Grmič za Mohorjevo veliko storil in žrtvoval ne le v dobrem desetletju, ko je bil njen predsednik. Vtisnil ji je njen pečat.«⁵¹

Teilhard und Solowjev – Dichtunh und religiöse Erfahrung, v: *BV* /1966/, str. 151–152. Objavil pa je tudi Bibliografijo dr. Janeza Fabijana, v: *BV*, 27 /1967/, str. 294–297.

⁴⁸ Bogoslovni vestnik, n. d., str. 195.

⁴⁹ V Avstriji (Tinje na Koroškem, Celovec, Dunaj, Linz), v Zahodni Nemčiji (Berlin, Heilderberg, Dortmund) na Nizozemskem in Švedskem (Upsala), Italiji (Draga), v Grčiji in po Jugoslaviji. »Predavanja so« – pravi Rajhman – »privabila predvsem tiste, ki so se zanimali za teološko misel z Vzhoda. Z njimi si je ustvaril sloves naprednega teologa /.../ slovenska teologija z njim doživlja svoj preporod, ko se spet z njim zavzema za odprtost navzven in ekumenizem, ki prav zaradi njegovega angažmaja v tej smeri ni samo katedrska teorija. Bil je namreč eden izmed prvih in najvidnejših pobudnikov jugoslovanskih ekumenskih simpozijev na ravni teoloških fakultet. Prvi je bil v Mariboru 1974, drugi v Lovranu, tretji v Aradjelovcu, četrti v Ljubljani (1980), peti v Zagrebu (1982). Na vseh je bil Grmič predavatelj in priznan diskutant. J. Rajhman, n. d., str. 178.

⁵⁰ Prim.: A. Lah, n. d., str. 86–73.

⁵¹ H. Žveglič, n. d., str. 131.

Ob tej obletnici tudi J. Rajhman ni zaobšel njegovega ravnateljstva v Mohorjevi družbi: »Kako pomemben instrument v času njegovega delovanja je bila Mohorjeva družba, se bo šele pokazalo. Z vrsto publikacij v redni zbirki in z izrednimi knjigami je Mohorjeva družba širila njegovo misel ne le o sožitju /.../.«⁵² To pa seveda ni bilo všeč vsem tistim, ki so bili že prej nezadovoljni z njegovo uredniško politiko. Ti so takoj po neimenovanju za mariborskega rezidencialnega škofa izrabili priložnost, da ga zahrbtno odstranijo s tega položaja.

Njihovo početje pa je P. Kovačič Peršin ocenil takole: »Čeprav ji je prav on v težkih pogojih dal novega poleta, razširil njeno uredniško obzorje in jo razvil v eno osrednjih slovenskih založb. Leta 1982 so ga na poniglav način odstranili kot predsednika MD. Da Grmičevim sodelavcem ni bilo treba opraviti tega nečednega dejanja, so poklicali Lojzeta Peterleta v upravni odbor družbe, da opravi umazan posel. Na svojem prvem prisostvovanju seji odbora je zahteval Grmičev odstop zaradi njegove t. i. idejne neprimernosti. Metode slovenskega klerikalizma so bile enake metodam slovenskega boljševisma.«⁵³

Že leta 1971 pa je tedanji kritični krog intelektualcev čutil, da koncept revije Nova pot ne bo več kos novim izzivom v pokoncilski Cerkvi, zato je skupaj z Edvardom Kocbekom in dr. Stankom Cajnkarjem postal pobudnik in potem soustanovitelj nove revije, ki so ji nadeli ime *Znamenje*. Grmič je bil nekaj letnikom – od 17. do 20. letnika – tudi njen glavni in odgovorni urednik. Vse do smrti pa je bil njen duhovni vodja.⁵⁴

Ob tridesetletnici izhajanja revije se je v spominskem zapisu dotaknil tudi na izziva ob ustanovitvi nove revije: »Tako od začetka je bilo jasno, da se revija ne bo mogla izogniti vsaki kritični misli, če bo hotela uresničiti svoje poslanstvo, kakor si ga je začrtala. In ker je šlo predvsem za prenovo Katoliške cerkve in sploh prenovo krščanstva na Slovenskem, se je pač naša kritičnost ozirala predvsem na Katoliško cerkev, se pravi, da je skušala sicer blago in v pozitivnem smislu opravljati to svojo nalogo. Razvijali smo zato sveže teološke poglede, tudi teologijo osvoboditve in tej teološki misli dali posebno obliko kot 'socialistična teologija', s čimer smo pokazali na nujno potrebo po dialogu med marksizmom in krščanstvom, potrebo po skupnem jeziku med krščanstvom in marksizmom pri zidanju socialističnega družbenega reda, med krščansko etiko in resničnim socializmom. Prav tako smo osvetljevali našo kulturno zgodovino res vsestransko in vrednotili v tem pogledu vedno znova tudi prispevek protestantskih piscev k razvoju slovenske kulture, kakor

⁵² J. Rajhman, n. d., str. 179.

⁵³ P. Kovačič Peršin, Grmičeva umestitev v zgodovino, *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 81.

⁵⁴ Prim.: S. Reher, Revija *Znamenje* – izziv Slovenskemu katolicizmu, *Znamenje* 1–6 /2012/, str. 15.

je storil že naš veliki učitelj bl. Anton Martin Slomšek. Zavzemali smo trezna stališča do naše polpretekle zgodovine in načenjali novejša vprašanja filozofije, teologije in sploh humanistike.«⁵⁵

Grmičeva vpetost v evropski prostor je razvidna tudi iz sodelovanja v številnih domačih in tujih revijah ter časopisih.⁵⁶

Njegova kasnejša poklicna pot pa se je začela po letu 1968 še bolj intenzivno prepletati ne samo z dotedanjimi njegovimi duhovniškimi opravili, ampak tudi tistimi, ki mu jih je prinašalo škofovanje: po vsej škofiji je na povabila duhovnikov krščeval in poročal, opravljal pogrebe in vizitacije, birmoval ter sodeloval na dekanijskih obnavah, vodil seje dekanov in duhovne vaje ter številne slovesnosti ob farnih praznovanjih: ne samo v mariborski škofiji, ampak tudi zunaj nje; se sestajal z mladinskimi skupinami, ki so jih začeli ustanavljati številni duhovniki v župnijah po letu 1968, potem organiziral predavanja in tudi sam predaval izobražencem, ki so se zbirali ob torkih v mesecu v mariborskem bogoslovju na teoloških izobraževalnih srečanjih.

Po letu 1980 je postajal tudi vse bolj iskani govorec na proslavah in predavatelj različnim društvom, združenjem in v delovnih organizacijah. Nekaj let kasneje, leta 1995, pa so postajale izjemno odmevne tudi njegove **maše za rodoljube, s katerimi je vsako leto v aprilu izrazil priznanje vsem borkam in borcem, internirancem in taboriščnikom**, ki so v letih od 1941 do 1945 darovali življenja iz ljubezni do bližnjih, za domovino in spremembo krivičnih družbenih razmer.⁵⁷

Najbolj usodno je gotovo njegovo poklicno pot zaznamoval 27. februar leta 1968, ko ga je papež Pavel VI. pri petinštiridesetih letih v skladu s svojo »vzhodno politiko« (»ostpolitik«) imenoval za pomožnega mariborskega škofa in naslovnega škofa ucchitanskega. Imenovanje je bilo objavljeno 1. marca leta 1968 v vatikanskem glasilu *L'Osservatore Romano* in na vatikanskem radiu.

»Danes se prav dobro spominjam vsega, kar je privedlo do tega, da sem postal pomožni škof. **Tudi tega, da se je takrat škof Držecnik odločil, da bi**

⁵⁵ V. Grmič, Ob tridesetletnici, v: *Znamenje* 1–2 /2000/, str. 5.

⁵⁶ *Znamenje, Bogoslovni vestnik, Cerkev v sedanjem svetu, Teologija za laike, Božje okolje, Teorija in praksa, Anthropos, Borec, Obdobja, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Svobodna misel, Odsevanja, Pogledi, Koledar Mohorjeve družbe, Prešernov koledar, Evangeličanski koledar, Kulturni radnik, Globus, Slavistična revija, Slonski jezik v znanosti, Socijalna ekologija, Dialogi, ČKZ, Svesci, Concilium, Kristisches, V edinosti, Kritisches Christentum, Christ und Sozialist, Neue Wege, Neue Stimme, Korrespondenz Christen für den Sozialismus, Zeitschrift für Christentum und Sozialismus, Razgledi, Večer, Delo, Dnevnik, Ljubljanski dnevnik, Družina* in drugih, ter v številnih monografijah.

⁵⁷ *Njegovi govori so zbrani v knjigi Ne pozabimo*, Založba Unigraf, Ljubljana 1998, 104 strani; in v poglavju *Spominjamo se v: Izzivi in odgovori*, str. 167–207; potem v poglavju *Spomini so živi, v: Misli iz šole življenja*, Založba Unigraf, Ljubljana 2003, str. 125–153 ter *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str. 113–121.

imenovali mene, potem ko je predlagal že druge, vendar nikogar drugega niso potrdili, moje imenovanje pa so.

Pred imenovanjem me je škof Držečnik poklical in ko mi je povedal zanj, sem bil zelo presenečen. Naslednji dan sem mu poslal pismo, v katerem sem ga prosil, naj raje odstopi od imenovanja, da bom raje ostal profesor in dušni pastir na Vranskem, in naj to sporoči v Rim. Pismo je na škofijo odnesel moj mežnar z Vranskega, ki se je potem vrnil s pismom, v katerem je škof Držečnik zapisal, naj sprejem imenovanje.⁵⁸

Papež Pavel VI. je ob njegovem imenovanju za mariborskega pomožnega škofa upošteval tudi predlog škofa Maksimiljana Držečnika. Držečnik je na ta dogodek obudil spomin ob svojem srebrnem škofovskem jubileju leta 1971.

»Leta 1959 sem bil zelo bolan. Po operaciji sem odšel takoj na birmovanje, in to me je hudo prizadelo. Čisto sem onemogel, zgubil sem spanec. Že takrat sem prosil za pomožnega škofa. Potem sem si počasi opomogel. V Rimu sem med koncilom spet predlagal razne kandidate, pa ni šlo. Tedaj sem sklenil, da bom predlagal na prvem mestu sedanjega pomožnega škofa. Na dan vseh svetih sem se vračal iz okolice v Rim in sem se spotoma ustavil v baziliki sv. Pavla. Bila je obletnica moje nove maše. Pokleknil sem pri glavnem oltarju ob grobu in med drugim pomislil tudi na to zadevo, ki se je vlekla že vrsto let. Nenadoma sem opazil, da je pokleknil poleg mene dr. Grmič, ki je bil takrat v Rimu. V tem sem videl nekakšen božji prst, da je izbira dobra. In res je dobra.«⁵⁹

Posvečen je bil v Mariboru 21. aprila istega leta. Večkrat je v pogovorih rad obujal spomine na nedeljo svojega posvečenja.

»Bila je bela nedelja, lep sončen pomladanski dan, ki se ga še vedno rad spominjam. Vse je bilo v cvetju in zelenju. V Mariboru me je **posvetil nuncij Mario Cagna, soposvečevalca pa sta bila ljubljanski nadškof Pogačnik in škof Držečnik**. Na posvečenju sta bila tudi koprski škof Jenko, takrat administrator v Kopru, in ljubljanski pomožni škof Stanislav Lenič.«⁶⁰

Leto 1968 pa ni znano le po študentskih protestih, s katerimi so mladi zahtevali družbeno-politične spremembe, ampak tudi po burnem in nemirnem dogajanju znotraj Cerkve, ki jih je najprej spodbudila znamenita enciklika papeža Pavla VI. *Humanae vitae*: najprej je 31. julija 1968 objavil časopis *New York Times* protestno pismo proti njej. Podpisalo ga je kar dvesto teologov, nekaj mesecev kasneje je sto devet članov nizozemskega pastoralnega sveta v Noordwijkerhoutu prav tako zavrnilo besedilo. Zavrnila pa sta encikliko tudi oba mariborska škofa: M. Držečnik in V. Grmič. V istem letu je perujski

⁵⁸ S. Reher, *Iskalec resnice in večne Resnice*, str. 188.

⁵⁹ H. Žveglič, n. d., str. 129.

⁶⁰ Prav tam, str. 188.

teolog G. Gutiérrez predstavil znamenito teologijo osvoboditve, ki jo je populariziral v slovenskem prostoru Grmič in mu je postala navdih za njegovo teologijo socializma.

Mir slovenskega »triumfalističnega monoteizma«⁶¹ pa so nekoliko zmotile knjige, ki so izšle druga za drugo: najprej knjiga Vladimirja Truhlarja: *Katoliški pokoncilski etos* (1967) in nekaj let kasneje še njegova druga knjiga *Katolicizem v poglobitvenem procesu* (1971), potem *Misli o koncilu* (1968) Stanka Cajnkarija in Gmičeva *Med vero in nevero* (1969).

V predgovor v knjigo *Katolicizem v poglobitvenem procesu* je Grmič zapisal: »Po vsem tem je gotovo potrebno, da se z **nemirom v Cerкви iskreno soočimo, četudi moremo pri nas govoriti še vsaj o navideznem miru**. In to moremo storiti iz več razlogov. Najprej bomo na tak način laže pravilno presodili položaj v naši Cerкви. Dalje bomo spoznali težave, ki smo jih morda doslej omalovaževali, medtem ko so drugod dobile že takšno obliko, da se zdijo vsaj začasno nepremagljive. Iz rešitev in poskusov drugod se bomo gotovo tudi sami marsikaj naučili.«⁶²

Za mladega prodornega koncilsko usmerjenega profesorja na Teološki fakulteti v Ljubljani je imenovanje predstavljalo poseben izziv, da prevetri takratno slovensko Cerkev, ki se je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja še vedno napajala iz katolicizma, kakršen se je na Slovenskem oblikoval od srede 19. stoletja naprej. Pretežni del starejših duhovnikov je tudi še v tem času ostajal pri »preizkušeni predkoncilski pastoralni praksi«: spodbujanju tradicionalnih pobožnosti in cerkvenosti, ni si pa upal graditi na osebni posameznikovi veri in odgovarjati na vprašanja, ki se verujočemu zagotavljajo o njegovi veri ter instituciji, in jih ni moč reševati s cenenimi katekizemskimi odgovori in zahtevami le po izpolnjevanju cerkvenopravnih predpisov.

O tej vernosti je razmišljal v eni od številčk Znamenja tudi takratni urednik Franc Rode: »Zrelost v veri predpostavlja tudi postopno očiščenje naših predstav o Bogu /.../ Dokler ne bomo očistili božjega obličja vseh janzenističnih, jožefinističnih in romantičnih potez, ne bomo prišli do odrasle vere.«⁶³ Potem pa razmišljanje nadaljuje z retoričnimi vprašanji o podobi Boga v vernosti slovenskega katoličana: »In kakšnega Boga molimo Slovenci? Kakšen je slovenski Bog? V predstavi mnogih ima morda še vedno poteze mirnega, pravičnega in modrega cesarja Franca Jožefa I. Naš Bog ljubi red in disciplino. Bog, ki pazi na natančno izpolnitev vseh predpisov. Enooko bitje,

⁶¹ Sintagmo je uporabil Karel Rahner za katolicizem pred 2. vaticanskim koncilom (Glej: V. Truhlar, *Katolicizem v poglobitvenem procesu*, str. 12.).

⁶² V. Grmič, *Knjigi na pot*, v: Dr. V. Truhlar, n. d., str. 5.

⁶³ F. Rode, *Krščanska zrelost*, v: *Znamenje* 1 /1971/, str. 99.

ki-vse-vidi-in-vse-ve-greh-se-delati-ne-sme. Naš Bog ima sila izostren čut za pravičnost. On dobro plačuje in hudo kaznuje /.../ Naš Bog nerad odpušča.«⁶⁴

Tudi poteze Boga, ki živi v slovenski narodni podzavesti, bo treba očistiti, če hočemo, da bo narod došel do zrelostne vere /.../ Če hočemo dospeti do odraslosti v veri, moramo neprestano razkrinkavati v sebi in v Cerkvi lažne poteze božjega obličja, ki so se prihulile kot tuji in poganski elementi v naše predstave o Bogu /.../ Zrelostni kristjan bi moral zlahka odgovoriti na vprašanje: kaj pomeni biti kristjan /.../ Katekizmi so nam napolnili glavo s kupom »resnic«. Kako so te resnice med seboj povezane, mnogokrat ni jasno, niti katere resnice so najbolj važne. Naša zavest je često religiozna ropotarnica, polna resnic in zapovedi. /.../ Kakšna so konkretna pota, ki vodijo k zrelostni veri? /.../ Premišljevanje krščanskega sporočila, ki se nahaja v Pismu /.../ Razmišljanje o vsakdanjih dogodkih svojega življenja v luči vere /.../ Vera zori in se krepi v osebnem in aktivnem sodelovanju pri bogoslužju krščanske skupnosti, pod pogojem, da je bogoslužje kvalitetno, da ni forklora ali beg v esteticizem /.../ Sodobni ateizem, ki je pogosto obsodba in stavljanje na kocko krščanstva, nam tudi lahko pomaga pri zorenju vere. **Nekatere oblike ateizma so zgolj obsodba otročjih izrazov vere.**«⁶⁵

Poleg tega je bila Cerkev na Slovenskem še vedno globoko ujeta v predvojni integrizem⁶⁶ in klerikalizem⁶⁷ ter nezmožna, da se sooča z izzivi pokoncilске

⁶⁴ Prav tam, str. 99.

⁶⁵ Prav tam, str. 98–99.

⁶⁶ Grmič integrizem takole opredeli: »Integrizem pomeni totalitarnost in izključevalnost nekega nazora v življenju posameznika in človeške družbe in označuje tako vsebino tega nazora kakor tudi način, kako se hoče uveljaviti. Sorodna izraza sta dogmatizem in totalitarizem. Gre tedaj za absolutiziranje nekih svetovnonazorskih spoznanj, za njihovo izključevalno vrednost in pravilnost, za njihovo uveljavljanje na vseh področjih človeškega življenja in dela. Integrizem je v resnici nasprotnik tistega, kar izraža 2. vatikanski cerkveni zbor z »avtonomijo zemeljskih resničnosti«, nasprotnik je svobode mišljenja, pluralizma in resničnega človeškega razvoja. Integrizem je posebna razsežnost nekega nazora« (Prenova Cerkve v Sloveniji, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 207.).

⁶⁷ Klerikalizem zunaj Cerkve je poskus, prizadevanje, da bi si kleriki (duhovniki) na vseh področjih človeškega življenja in dela pridobili vodilno vlogo. Klerikalizem je prizadevanje cerkvenih predstavnikov, da bi vse zemeljske stvarnosti nadzorovali in jih po svoji volji usmerjali. Gre za to, da bi Cerkev povsod imela odločilno besedo. Kolikor pa bi bilo to kdaj nemogoče naravnost doseči, bi ustanavljala vzporedne strukture in tako počasi postala »država v državi«. Zato lahko rečemo, da pomeni takšen klerikalizem politizacijo Cerkve, ki si zanjo prizadevajo kleriki ali tudi laiki.

Klerikalizem v Cerkvi sami pa je zahteva po vsestranski in popolni odvisnosti vsake dejavnosti laikov od klerikov in pomeni teptanje pravic laikov v delovanju ter življenju Cerkve, pomeni preprosto istenje Cerkve s kleriki, kar se tiče odgovornosti, odločanja po njihovem urejanju življenja s pomočjo oblasti, sile. In prav ta miselnost je skupna korenina obeh oblik klerikalizma.« (Deklerikalizacija-evangelizacija našega krščanstva, v: *Resnica iz ljubezni. Kritična razmišljanja*, str. str. 85–86.)

teologije ter sodobnega sveta in jih sprejema, še manj pa, da vzpostavlja dialog s takratno »brezbožno« samoupravno socialistično oblastjo.

Na to sklerikalizirano povojno krščanstvo sta v prvi številki Znamenja opozorila V. Grmič in profesor na teološki fakulteti dr. Franc Perko, kasnejši beograjski nadškof, ko sta spregovorila o vključevanju slovenskih kristjanov v novo družbo.

V. Grmič: »/v/ Cerkvi na Slovenskem /je/ še precej klerikalizma. /.../ Prvič je v slovenski Cerkvi med duhovniki še veliko nezaupanja do laikov /.../ ves verski tisk je še vedno v rokah predvsem klerikov, duhovnikov /.../ v slovenski Cerkvi /je/ večkrat naravnost bolesta občutljivost za 'formalno avtoriteto' in pomanjkanje vsakega posluha za dialog z laiki – strokovnjaki v okviru različnih svetov in izven teh svetov. /.../ Končno so primeri, ko si predstavniki Cerkve poskušajo priboriti zmago nad tistimi, ki drugače mislijo, pa čeprav gre za brate v duhovniškem poslanstvu, s sredstvi, ki so daleč od dialoga in ljubezenske službe.«⁶⁸

F. Perko: »Uspeli humanizacije naše družbe so nesporni kljub mnogim negativnim pojavom. Priznanju, ki ga jugoslovanski socializem uživa v svetu, se moramo priključiti tudi slovenski kristjani, saj smo sestavni del te samoupravne družbe, v kateri je resnično veliko pristno krščanskih idealov /.../ Ne glede na to, kaj bo storila druga stran, bi bilo po moji presoji krščanskih etičnih načel prav, da Cerkev javno obžaluje, kar je bilo v preteklosti z njene strani in strani slovenskih katoličanov zgrešenega in da v krščanski velikodušnosti odpusti tudi vse krivice, ki jih je pretrpela ter tako ponudi roko sprave /.../ **Osebno menim, da bo prav uresničena samoupravna socialistična družba dala krščanstvu polno možnost uveljavitve evangeljskega etosa /.../.**«⁶⁹

Dvanajst let kasneje so se razmere v Cerkvi bistveno spremenile. Koncilskega papeža Pavla VI. je nasledil Poljak (Karel Wojtyła) Janez Pavel II., ki ni imel več nikakršnega posluha za ostpolitik – »vzhodno politiko« papeža Pavla VI.

Giacomo Galeazzi in Ferruccio Pinotti presojata dejanja papeža Wojtyły, za katerega naj bi bilo »vprašanje 'molčeče cerkve' drama, ob kateri naj nihče in pod nobenim pogojem ne bi mogel upravičevati obstoja političnih režimov s socialističnimi težnjami, čeprav bi ti pomenili alternativo nasilnim totalitarnim režimom. Ko je Hélder Câmara, podpredsednik latinskoameriške škofovske konference, povabil 'vse katolike, naj opravijo tečaj iz marksizma', je Wojtyła užaljeno vstal in rekel: 'Oprostite, ampak živel sem na Poljskem in komunisti ravnajo s Poljaki kot z živalmi!' Wojtyła se je pozneje še dolga leta vračal s srečanj z latinskoameriški škofi slabe volje in jezen, češ: 'Še

⁶⁸ V. Grmič, Klerikalizem v slovenski Cerkvi, v: *Znamenje* 1 /1971/, str. 193.

⁶⁹ F. Perko, Slovenski kristjan v samoupravni družbi, v: *Znamenje* 1 /1971/, str. 188.

sanja se jim ne, kako ljudje pod komunizmom izgubljajo svobodo.' Tako je že konec šestdesetih let Wojtyła začel izgubljeni avro zmernosti in previdnosti, ki ga je odlikovala v očeh komunistične partije, še več, brezkompromisno je začel kazati tiste znake čezatlantskega protikumunizma, ki ga je na tako prelomen način izražal med svojim pontifikatom, za katerega sta bila denimo značilna tesno sodelovanje z Reganom ter navezava diplomatskih odnosov med Vatikanom in Združenimi državami Amerike (leta 1984, po več kot sto letih).«⁷⁰

Kar dve leti in pol je papež Janez Pavel II. v Mariboru odlašal z imenovanjem škofa ordinarija. Grmič s svojimi zavzemanji za dialog z drugače mislečimi in takratno oblastjo ni več sodil v njegov koncept odnosa do realnega socializma, s kakršnim se je ta srečeval na Poljskem, ne da bi poznal jugoslovanski samoupravni socializem. V pogovoru z njim je zavrnil, da bi odstopil od prizadevanj za dialog med komunizmom in krščanstvom.

»Tukaj se nehote spominjam njegove sodbe o kapitalizmu in socializmu, ko sem bil leta 1979 pri njem v osebni avdienci. Takrat mi je dejal: **'Tako kapitalizem kakor socializem sta materialistična nazora in v tem pogledu ju je treba popolnoma odkloniti'**. Nekoliko drugače bi dejal papež Janez XXIII., ki je zapisal v znameniti okrožnici 'Pacem in teris', ko je spregovoril tudi o revolucionarnih nazorih: socializem, da, komunizem, ne. Takole pravi: 'Prav tako ne smemo enačiti napačnih filozofskih nazorov o naravi, izviru in namenu sveta in človeka z zgodovinski gibanji, ustanovljenimi z gospodarskim, socialnim, kulturnim ali političnim namenom, niti tedaj ne, če ta gibanja izvirajo in se še zmeraj navdihujejo iz teh teorij; res se formula nauka, ko je enkrat natančno določena, ne spreminja več, gibanja pa žive v spremenljivih konkretnih razmerah, ki nujno globoko vplivajo na razvoj nauka. Kolikor se gibanja skladajo z načeli zdrave pameti in se ujemajo z upravičenimi zahtevami človeške osebe, kdo bi ne hotel v tem spoznati pozitivnih prvin vrednih odobravanja. Medtem ko je gledanje Janeza Pavla II. načelno ekskluzivno, je gledanje Janeza XXIII. povsem dialoško.«⁷¹

Jeseni leta 1980 se je ob imenovanju dr. Franca Krambergerja za mariborskega škofa odpovedal službi pomožnega škofa in ravnatelja v bogoslovju, vse druge funkcije pa so mu tako jemali drugo za drugo in ga skušali čim bolj osamiti.

Ko je bila 20. junija 1983 ustanovljena Slovenska pokrajinska škofovska konferenca, so mu odrekli tudi članstvo v njej, kar ga je močno prizadelo.

⁷⁰ Krivni Wojtyła. Ozadje bliskovite beatifikacije Janeza Pavla II., str. 56–57.

⁷¹ Ljudski papež in dušni pastir vsega sveta, v: *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str. 72.

Večkrat mi je ponudil v branje osebno pismo nadškofa Alojzija Šuštarja⁷² (začenja ga z vljudnostno frazo Dragi Slavko ...), v katerem se mu opravičuje in mu zatrjuje, kako si je prizadeval, da bi ostal njen član, vendar so drugi škofje proti.

Prav tako ga po letu 1981 niso več vabili kot predavatelja na Teološki tečaj o aktualnih temah za študente in izobražence. Spomnim se večera s tega tečaja v Ljubljani, na katerem so se »katoliški študenti« provokativno lotili Grmiča in njegove teologije, potem pa še grobo provocirali Jožeta Rajhmana s takrat začetnimi aktualnimi Marijinimi prikazovanji v Medžugorju in po njihovem mnenju izjemnem pomenu, ki ga imajo za verujoče v »brezbožnem komunizmu«, tako da se je razprava zavlekla krepko v noč: Voditelj večera Rudi Koncilija je vodil vnaprej »zrežirano« predstavo z branjem anonimnih provokativnih vprašanj. Grmič je »nastavljene anonimne provokatorje« kar nekajkrat pozval, da sta se z njimi pripravljena pogovarjati oba z Rajhmanom »odprto« pred avditorijem, samo naj zberejo toliko poguma in pridejo na oder. Po več neuspešnih posredovanjih pri Konciliju, naj ne prebira provokativnih vprašanj, je Grmič z vso avtoriteto prekinil debato, v dvorani pa je bilo čutiti izjemno napetost. V Maribor smo se vračali šele v zgodnjih jutranjih urah.

Leta 1982 pa so ga po v naprej pripravljenem scenariju razrešili še ravnateljstva v Mohorjevi družbi.⁷³

Še posebej pa je bilo neetično početje: v katoliških knjigarnah so »prepovedali« prodati njegove knjige in knjige, ki jih je izdaja Založba Znamenje, le posamezni vodja knjigarne se ni dosledno držal prepovedi in jih na skrivaj – »pod mizo« – kljub temu prodajal.

Da bi ga popolnoma izolirali, ga v katoliških občilih niso več omenjali in vabili k sodelovanju. O tem govori tudi znani mariborski novinar *Večera* ter kasnejši direktor Pokrajinskega muzeja Maribor Vili Vuk v sestavku ob njegovi 80-letnici z naslovom *Z Grmičem k prijateljstvu*, v katerem polemizira s takratnim direktorjem Družine dr. Janezom Grilom o zamolčanju ob njegovi 80-letnici in 35-letnici škofovskega posvečenja.⁷⁴

---

⁷² Šuštar se je iz Švice vrnil domov leta 1977. Grmič pripoveduje: »Ko sem prihajal na srečanja evropskih škofov kot delegat Jugoslovanske škofovske konference, so me v Ljubljani zaprosili, naj Šuštarja pregovorim, da se vrne. Nekateri so namreč pričakovali, da bo Šuštar postal Pogačnikov naslednik, kajti škof Lenič je jasno povedal, da te funkcije ne bo prevzel, potem ko bo moral Pogačnik podati odpoved. Potem sem Šuštarja res nagovarjal, naj se vrne, in se je res vrnil.« (S. Reher, n. d., str. 193.)

⁷³ O njegovi razrešitvi govorim že prej. Glej opombe 51, 52 in 53.

⁷⁴ V: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, str. 146–153.

Prišel pa je trenutek zadoščenja. Ob 70-letnici mu je končno papež Janez Pavel II. v osebnem pismu priznal in se mu opravičil, da takrat ni razumel njegovih argumentov o drugačnem socializmu v Jugoslaviji.⁷⁵

»Papež mi je pred dvema letoma (op. pisca: leta 1993), ko sem slavil sedemdesetletnico, poslal svojo sliko z daljšo čestitko, ki jo je osebno podpisal. Čeprav pišem zelo kritično tudi o njegovih enciklikah, povem, kaj mi v njih ni všeč – in pri tem on za vse to, kar počnem in pišem, zagotovo ve –, ni v tej čestitki niti ene same besede, ki bi dala slutiti, da je kakšna senca med njim in menoj. Ker **hočem biti kristjan v evangeljskem duhu**, je moj razsodnik pri teh rečeh moja lastna vest. **Zato se jasno distanciram tudi od cerkvenih pogledov, kadar ti po mojem niso v skladu z evangelijem.**«⁷⁶

Za svoje delo je prejel številna priznanja in odlikovanja: leta 1983 je bil odlikovan z jugoslovanskim državnim odlikovanjem **red republike z zlatim vencem**, leta 1998 je postal **častni občan mesta Maribor** in 20. aprila 2002 **častni občan rojstne občine Sv. Jurij ob Ščavnici**; 13. decembra 2002 pa ga je predsednik države Milan Kučan odlikoval s **srebrnim častnim znakom svobode Republike Slovenije**.

In kako je sam ocenil svojo pot nekaj let pred smrtjo? V uvodu v knjigo *Izzivi in odgovori* je zgoščeno spregovoril o svojih življenjskih načelih in si zastavil eno temeljnih vprašanj, kaj mora človek storiti, če se hoče uresničiti kot človek in pomagati drugim. Nanj odgovarja, da mora imeti dovolj poguma in prisluhniti mora »notranjemu glasu ali vesti«;⁷⁷ ne sme se ozirati samo na to, kaj bodo rekli drugi in nikoli ne smejo v njegovem življenju prevladati osebni interesi, ki bi ga odvrnili »od poti« in tistega božjega načrta, ki je zapisan v »'skrito kamrico' našega srca«. ⁷⁸ Samouresniči pa se človek lahko le skupaj z drugimi.⁷⁹

Od tod je moč razumeti tudi njegovo antropološko usmerjeno teologijo zemeljskih resničnosti,⁸⁰ dialoško naravnost⁸¹ in čut za socialno pravičnost, ki ga najbolje razkriva utrinek iz gimnazijskih let.

»Pri kapucinih smo lahko stanovali samo študenti do četrte gimnazije, zato sem moral leto dni stanovati privatno, pri neki družini na Koroški cesti, in sicer skupaj z najmlajšim bratom /.../ V istem letu sem sem se naučil stradati. Starši so komaj spravili skupaj za stanarino, hrano pa sva imela naprošeno.

⁷⁵ O tem pismu mi je večkrat pripovedoval, saj mu je bilo v veliko zadoščenje, da je ravnal prav.

⁷⁶ S. Partlič, n. d., <http://www2arnes.si/~gmbiigm2/grmic.html>

⁷⁷ *Izzivi in odgovori*, str. 5.

⁷⁸ Prav tam, str. 5.

⁷⁹ Prim.: prav tam, str. 5.

⁸⁰ O njej v nadaljevanju.

⁸¹ O dialogu podrobneje v nadaljevanju.

Večerjala sva v Čerinovi gostilni, ki je bila v Vetrinjski ulici. Za kosilo sva dobila golaž in košček kruha, večerja pa je bila bolj skromna. Zajtrkoval sem v bogoslovju – manjšo žemljico za petdeset para. Večkrat sem stal pred pekarno in jokal, ko sem videl kruh. Še danes ne morem videti, da kdo pusti košček kruha na mizi, ko se naje. Ali da kruh zavrže. Zame je nekaj svetega. Okusil sem tudi, kako je, če te zebe. Kurjenje je bilo namreč treba plačevati posebej. Zato sem se večinoma učil v postelji. Kljub temu sem z lahkoto zdeloval in bil vsa leta odličnjak. Zelo pa sem si želel dvoje: francosko slovnico in malo Larousovo enciklopedijo. Čeprav nista bili dragi, si niti ene niti druge knjige nisem mogel kupiti.« Potem pa nadaljuje »Nekoliko se je spremenilo, ko sem se preselil v malo semenišče v Mladinsko ulico, kjer smo dobivali vsaj hrano, čeprav ni bila tako dobra kot pri kapucinih.«⁸²

IZHODIŠČA GRMIČEVE TEOLOŠKE MISLI IN NJEGOVA SOCIALISTIČNA TEOLOGIJA

V katero smer bo Grmič naravnal svoje raziskovalno delo na teološkem področju, je pokazala njegova – za takrat na teologiji – nenavadna doktorska disertacija *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*.⁸³ Že njen naslov je dovolj poveden: da bodo v prihodnje izhodišča njegovega raziskovanja drugačna in ne bo več izhajal iz dotedanjega uradnega teološkega sistema tomizma,⁸⁴ ampak iz eksistencialistične filozofije, ki si je takrat utirala pot v slovenski prostor, potem iz novih branj Svetega pisma, še zlasti Svetega pisna Nove zaveze, na drugi strani pa iz spoznanj humanističnih znanosti – filozofije, psihologije, sociologije, antropologije in drugih –, pa tudi novih teologij: hermenevtične, ki se je posvečala analizi človekove govornice in njeni religiozni izrazitvi; nadalje teologije mrtvega boga,⁸⁵ potem politične teologije, ki govori o pomenu vere v vsakdanjem političnem in družbenem življenju, ter teologije osvoboditve, ki se je soočala s konkretnimi političnimi razmerami, v katerih je odrešenje vezano na osvoboditev iz človeka nevrednih političnih in

⁸² H. Grandovec, n. d., str. 168.

⁸³ Doktorsko disertacijo *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu* je izdelal pod mentorstvom dr. Janeza Fabijana in somentorjev dr. Antona Trstenjaka in dr. Antona Strleta in jo 5. oktobra leta 1961 obranil na Teološki fakulteti v Ljubljani.

Več o njegovi disertaciji pa je moč najti v študiji Francija Pivca, Vekoslav Grmič za življenje brez strahu, *ČZN* 4 /2016/, str. 85–95.

⁸⁴ tomizem = *filozofska smer, ki temelji na osnovnih načelih filozofije Tomaža Akvinskega*.

⁸⁵ Teologijo mrtvega Boga so razvijali predvsem protestantski teologi (Vera v boga v času »božje smrti«, v: *Iskanje in tveganje* 3. in 4. del, str. 489).

socialnih razmer; in teologije upanja, feministične teologije⁸⁶ ter novih teologij, ki so nastajale v Afriki in Aziji.

Na teh spoznanjih je potem v desetletjih zgradil svoj obširni teološki sistem,⁸⁷ v izhodišču katerega ni več poglobljanja »verskega spoznanja /.../ v duhu izročila«⁸⁸ kot v tradicionalni tomistični teologiji, ampak konkretna situacija, na katero ne skuša toliko odgovarjati kot iskati odgovore. V iskanju odgovorov ni izhajal s postavk »abstraktne resnice«, ampak tistih, ki jih zahtevajo »znamenja časa« in konkretna situacija, ki je odraz dialoga na vseh ravneh.⁸⁹ Tako teologijo je zahteval tudi 2. vatikanski koncil, to je življenjsko, eksistencialno usmerjeno, in takšno, ki bo odgovarjala na vprašanja »človeškega razvoja, humanizma, človekovih pravic, svobode, miru, razorožitve, ekologije in raznovrstnih alternativnih gibanj«.⁹⁰ Se pravi teologijo, ki se ukvarja s povsem praktičnimi vprašanji, ki jih človeku zastavlja vsakdanje bivanje, zato pravi Grmič, da jo »smemo v nekem pogledu imenovati tudi **kontekstna teologija**, kolikor namreč **izhaja iz čisto določenih razmer in daje človeku odgovor na vprašanja, ki se mu kot verniku v teh razmerah zastavljajo**«. ⁹¹ Nanja ne odgovarja od zgoraj, od koder je moč dajati nepreverljive in abstraktne recepte za konkretno življenje, ampak iz življenja: iz sobivanja z ljudmi različnih nazorskih prepričanj in verskih izkustev –, zato je ena njenih temeljnih potez **dialoškost**.

Če je Grmičeva teologija po eni strani kontekstna, pa je po drugi globoko mistična, to je teologija logosa, teologija volje,⁹² ki se izraža skozi mistični paradoks, kakršnega najdemo pri znanem srednjeveškem mistiku Mojstru Eckhartu. Eden takih je pri Grmiču tale: »Iščemo, čeprav v trdi temi brez luči. Tipamo za nečim neznanim. Nekje mora biti izhod. Iskanje nas na svoj način pomirja. Nevidna sila nas privlačuje, priganja nas. Nikakor se nočemo

⁸⁶ O njej pravi: »Tudi osvobajanje žensk in njihovo prizadevanje za enakopravnost, resnično enakopravnost žensk kot žensk, je s feministično teologijo dobilo svoj odmev in oporo v teologiji. Kot druge smeri današnje teološke misli, pomeni feministična teologija pogloblitev in obogatitev teološkega razmišljanja. Hkrati pa je tudi odgovor na znamenja časa, ki ga pomeni boj za človekove pravice, posebej za enakopravnost žensk v človeški družbi.« (Duhovna obzorja feministične teologije, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 167.)

⁸⁷ O njegovih teologiji glej razpravo Avgušтина Laha, *Vekoslav Grmič: teolog, profesor in škof*, ki je ustvarjal, da bi vse, posebno teologija, bilo v službi človeka, *BV 1 /2006/*, str. 7–22; *Teologija v dialogu s človekom*, ki mu služi, *Edinost in dialog /2018/*, str. 163–175; in študiji P. Kovačiča Peršina, *Teologija Vekoslava Grmiča*, v: *Tvegano iskanje resnice*, str. 281–288; Za teologijo socialne pravičnosti, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje 3–4 /2003/*, str. 56–67.

⁸⁸ Uvod, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 1.

⁸⁹ Prav tam, str. 1.

⁹⁰ Teološka misel po 2. vatikanskem koncilu, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 17.

⁹¹ Uvod, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 1.

⁹² Teologija osvoboditve – teologija našega časa, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 69.

zadovoljiti s tem, kar smo in kar imamo, hočemo dalje. Ne moremo se zadovoljiti, čeprav bi se kdaj celo radi. V tem je človeško življenje, ki se napaja iz upanja.«⁹³

Dialog v središču Grmičevega teološkega razmisleka in delovanja

Dialog mora potekati na vseh ravneh: med človekom in sočlovekom, človekom in družbo, človekom in svetom, med Bogom in človekom, verujočimi in neverujočimi/ateisti, teologi in cerkvenim učiteljstvom. Toda namesto iskrenega dialoga na vseh teh ravneh je odkrival bolj monolog, ki je nastopal s pozicij moči, časti in oblasti ter nestrpnosti do drugače mislečih; potem je spoznaval, kako močan je razkorak med dejanskim življenjem in osebno verostjo; nadalje, kolikšno vlogo še vedno igra pretirano poudarjanje tradicije, ki dobiva konkretno obliko v verskem fundamentalizmu: čaščenju črke, ne pa v prisluškovanju Duhu in juridizmu.⁹⁴

Njegovo teologijo dialoga⁹⁵ je najprej moč razumeti v sklopu razmislekov o človekovi govorici, potem v načinih ubeseditiv ter razumevanju teh ubeseditiv zaradi zgodovinskega okolja in časa, v katerem so nastajala. Prav zaradi tega je treba vedno pri njihovi interpretaciji upoštevati, da teološke ubeseditve izhajajo iz verskih izkustev, ki so se oblikovala v popolnoma drugačnih družbenih okoljih, socialnih in političnih razmerah in v drugačnih pogledih na svet ter doživljanjih in razumevanjih sveta, kot se oblikujejo danes.

Ko je s tega vidika presojal ubeseditve v Svetem pismu, dogmah in izročilu, so se mu pokazale za neupravičene vsakršne absolutizacije njihovega dobesednega pomena, saj so zaradi nekdanje metaforičnosti in metonimičnosti izgubile metapomen. Zato Grmič opozarja, da nihče nima pravice, da besedam, s katerimi izražamo religiozne stvarnosti, vzamemo njihovo metapomenskost, saj v tistem trenutku zdrsnejo v svet profanega, od tod pa ni več daleč, da postanejo sredstvo verskih fanatikov za manipulacije, kajti »/V/erska govornica, ki zida na strogo določenem pojmovnem izrazu, ne more več osvobajati, temveč prehaja v propagando, demagogijo, apologetiko, ki ima vedno samo prav in popolnoma prav, v ideologijo in sili človeka k ustreznemu odgovoru.«⁹⁶ Za takim početjem pa se lahko skriva »volja do moči in oblasti /.../, zato nujno zasužnjuje, razosebi človeka in ga vodi prej v malikovanje kakor k pristni

⁹³ Neuničljivo upanje, v: *Življenje iz upanja*, str. 288.

⁹⁴ Vera – nevera danes, v: *Iskanje resnice*, str. 14.

⁹⁵ Glej: C. Hedžet Tóth, O dialogu kot človeškosti, v: *Znamenje* 3–4 /2003/, str. 29–48.

⁹⁶ Resnica, ki lahko osvobaja ali zasužnjuje, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 111.

veri v Brezmejnega in v življenje iz te vere:«⁹⁷ Korektorje takegega početja odkriva v negativni teologiji,⁹⁸ teologiji mrtvega boga,⁹⁹ sekularizaciji¹⁰⁰ in tudi ateizmu.¹⁰¹ Vsem je skupno, da rušijo določene podobe in miselnost, ki se nanaša nanje. S tem pa je Grmič samo odstiral božjo podobo, zastrto in obremenjeno z najrazličnejšimi zgodovinskimi projekcijami, in jo delal bolj božjo in bližjo izkustvu mistika Mojstra Eckharta, ki jo razkrije s skrajnim robom paradoksa: »Največ in najskrajnejše, kar človek mora zapustiti, je, da zapusti boga zaradi Boga.«¹⁰²

Z Bogom – pravi Grmič – se je mogoče srečati tako, »da doživimo osebni odnos z njim, da ga ogovorimo, ne pa o njem govorimo.«¹⁰³ Osebni odnos z njim pa je moč vzpostavljati le v ljubezni do sočloveka in sveta in v odgovornosti zanj; potem v zavesti, da je človek božji sodelavec in stalno na poti; in kočno, da živi iz upanja in ga posreduje svetu. Zato ljubezen in upanje postajata »merili naše vere«, ne pa »pravovernost«, ki nima nikakršnega pomena, »če ne izhaja iz izkustva in ga ne omogoča /in/ ne vodi vanj.«¹⁰⁴ Najvišje merilo pa mora postati vest, ki je »sveto in nedotakljivo načelo za ravnanje in odločanje«,¹⁰⁵ kajti »vse resnično človeško mora iti skozi prizmo vesti«,¹⁰⁶ v njej se odraža »čut odgovornosti tako za verujoče kot neverujoče«.¹⁰⁷

⁹⁷ Prav tam, str. 111.

⁹⁸ Negativna teologija je tista smer znotraj teologije, »ki bolj poudarja, kaj Bog ni, kot to, kar je. O njem govorimo predvsem s tega negativnega vidika in tako izrazimo njegovo nedostopno svetlobo in presežnost vsega, kar poznamo, njegovo brezmejnostno skrivnostno naravo v nasprotju s končnim in vsebinsko omejenim pojmovnim izrazom /.../ Negativna teologija se je na poseben način izrazila v mistični, ki po eni strani govori o izkustvenem doživetju božje bližine, po drugi pa o »mistični noči«, ki vedno znova zajame mistika. Večkrat prav zapuščenost od Boga prevzame v božjo bližino zamaknjena človeka.« (Negativna teologija, v: *Tvegano iskanje resnice*, društvo Znamenje, Petrovčce 2013, str. 170–171).

⁹⁹ Glej opombo 85.

¹⁰⁰ »Sekularizacija je upravičeno prizadevanje človeka za osamosvojitve zemeljskih resničnosti od vpliva Cerkve in religije /.../ kolikor omogoča osamosvojitve zemeljskih resničnosti od vpliva Cerkve in kolikor omogoča človekovo svobodno ustvarjalno dejavnost v svetu.« (Sekularizacija, v: *Tvegano iskanje resnice*, str. 141).

¹⁰¹ Pomeni mu »zanikanje Boga kot osebnega bitja ali, v širšem pomenu, zanikanje Boga sploh, zanikanje vsega, kar je bilo absolutno veljavno in bi se človek moral po njem ravnati v svojem življenju. Šele ta zadnja oblika ateizma pomeni popolni ateizem.« (Ateizem, v: *Mali teološki slovar*, str. 12.) Njegov pogled na ateizem je obširno predstavil Peter Kovačič Peršin v razpravi Grmičev pogled na ateizem, v *Ateistični zbornik 1–2 /2003/*, str. 69–72.

¹⁰² Navaja v razpravi Upravičenost predstave Boga, ki spreminja svojo podobo, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 78.

¹⁰³ Vera nevernih, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 32.

¹⁰⁴ Upanje pri neverujočih, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 158.

¹⁰⁵ Moja duhovna bilanca, v: *Izzivi in odgovori*, str. 62.

¹⁰⁶ Prav tam, str. 62.

¹⁰⁷ Prav tam, str. 62.

Dialog z različnimi Krščanskimi cerkvami

V duhu 2. vatikanskega koncila se je posvetil tudi dialogu z različnimi Krščanskimi cerkvami¹⁰⁸ in različnimi verstvi in tudi pri verujočih ugotavljal, da jih povezuje enako iskanje presežnega in vsi smo poklicani k temu iskanju, zato resnično verujoče »ne morejo zadovoljiti in pomiriti kratko malo nobene dogme, nobene avtoritativno izražene resnice, čeprav niso brez pomena in vrednosti za človekovo iskanje in osebno določanje«. ¹⁰⁹ Če pa smo obsojeni na iskanje, Grmič optimistično priznava, da lahko »govorimo o zavestnem verskem pluralizmu, o izrecnem sprejemanju in vrednotenju različnih verskih pogledov, različnih oblik verske prakse, pa tudi načinov duhovnega življenja, čeprav izhajajo iz še tako različnih verstev. Do takega pluralizma seveda laže prihaja tam, kjer gre predvsem za osebno vernost, kjer vloga verske institucije stopa v ozadje ali živi v njej močno prebujena zavest o presežnosti vsega, kar moremo povedati o temeljnih verskih resnicah /.../.«¹¹⁰ V tem primeru merilo ni več resnica avtoritete, ampak avtoriteta resnice, njeno gibanje pa mora postati pričevanje, ki temelji na prizadevanju »za pravičnost, ljubezen, bratstvo in sestrstvo med ljudmi, za mir«. ¹¹¹ Na tej točki pa niso več relevantna vprašanja o izrazitvi zadnje resničnosti, ampak življenje iz nje. Vsi pa si moramo prizadevati, da živimo etično in moralno in svoje ravnanje uravnavamo po vesti. Zato tudi ne šteje deklarativno priznanje Boga, tudi ni toliko »pomembno, če kdo pravi, da Boga ni, pomembnejše je, če kdo 'zanika' človeka in mu streže po življenju ali mu noče pomagati, ko je pomoči potreben. Drugo vodi v ateizem in je ateizem s krščanskega vidika, prvo pa lahko celo samo pomaga«. ¹¹² Zato Grmič na tolikih mestih svari pred praktičnim ateizmom verujočih, ki vodi v brezobzirni individualizem in egoizem.

Dialog s svetom

Do globljega spoznanja resnice vodi človeka prav tako **dialog s svetom**. Človek v zgodovini razvoja ni ostal samo božji sodelavec, ki bi stvarstvo vodil do tiste točke, ko bo Bog vse v vsem, ampak mu žal vse večji »tehnični napredek

¹⁰⁸ O Grmičevih ekumenskih prizadevanjih glej: Erniša, Geza: Škofu dr. Vekoslavu Grmiču ob 80-letnici življenja in 35-letnici škofovskega posvečenja!, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, v: *Znamenje* 3-4 /2003/, str. 23-25.

¹⁰⁹ Vera – nevera danes, v: *Iskanje resnice*, str. 17.

¹¹⁰ Verski pluralizem, v: *Misli iz šole življenja*, str. 26-27.

¹¹¹ Vera – nevera danes, v: *Iskanje resnice*, str. 15.

¹¹² Paradoksn Bog, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 107.

omogoča, da so ljudje postali še bolj brezobzirni in krutejši, kakor so bili nekoč.¹¹³ Taki pa niso samo v odnosu do človeka, ampak je človeštvo v moralnem in etičnem pogledu nazadovalo tudi v odnosu do narave, ko hoče človek tudi do nje pokazati svojo moč gospodovanja in celo nasilje. Grmič krivi tudi kristjane, da so s svojim početjem »prispevali nemajhen delež k brezobzirni gospodovalnosti.«¹¹⁴ Ta se je v zadnjih desetletjih še posebej odrazila na ekološkem področju. Z zaskrbljenostjo opozarja: »Ekološki problemi, s katerimi se danes srečujemo, in nam hkrati ne obetajo nič dobrega za prihodnost, nas naravnost izzivajo, da spremenimo svoje razmerje do narave, do okolja, v katerem živimo.«¹¹⁵ Ko tenkočutno odkriva stranpoti, išče tudi rešitve: vidi jih v prebujanju človekove zavesti, ki se izkazuje v zavedanju, da je tudi sam del narave, zato je potrebno, da se do nje vede odgovorno. Ravno vse večja zavest odgovornosti pa razkriva, da je potrebna nova etika: taka, ki bo izpostavljala vrednost narave in njene posebne pravice, ki jih mora človek v svojem delovanju brezpogojno upoštevati. Nujna bo – pravi Grmič – »ekološka etika«, to je upoštevanje etičnih norm tudi na tem področju, in tudi na njem ravnanje po vesti in odgovorno, če še hočemo z zaupanjem gledati v prihodnost.¹¹⁶

V nadaljnjih razpravah se Grmič že odmika od antropocentrizma in kartezijansko-njutnovskega razumevanja sveta, za katerega »je značilno mehanicistično, fragmentarno in redukcjonistično gledanje ter kvantitativno vrednotenje stvari«,¹¹⁷ zato izpostavlja nov globinski pogled na stvarnost, ki stopa v ospredje skozi novo paradigmo pogleda nanjo. Tak pogled ni več naravnano parcialno, ampak celostno ali »holistično«,¹¹⁸ se pravi, da tako razumevanje upošteva tudi njeno »globinsko razsežnost«¹¹⁹ in da ga zanima še »posebej nevidna, a vendar pomembna plat resničnosti.«¹²⁰ Po takem pogledu na naravo človek ni »popolnoma ločen od drugih stvari, temveč je najtesneje povezan z njimi in od njih odvisen.«¹²¹ S tem se Grmič odpoveduje antropocentrizmu, ki je oblikoval razumevanje človeka od renesanse naprej in poglede nanj kot na vrhovnega gospodarja vesolja, ki mu je podrejeno in dano v upravljanje celotno stvarstvo. »Zamenjati,« pravi, bi ga bilo treba s »fiziocentrizmom ali

---

¹¹³ Kriza (krščanske) civilizacije, v: *Izzivi in odgovori*, str. 9.

¹¹⁴ Prav tam, str. 10.

¹¹⁵ Ekološka etika, v: *Iskanje resnice*, str. 110.

¹¹⁶ Ekološka etika, v: *Iskanje resnice*, str. 110–119. Podrobneje je Grmičevo ekološko misel razdelal A. Lah v razpravi: Nekatere razsežnosti ekološke misli pri Vekoslavu Grmiču, v: *Znamenje* 7–8 (2007), str. 18–29.

¹¹⁷ Holistično razumevanje sveta in ekološka duhovnost, v: *Iskanje resnice*, str. 127.

¹¹⁸ Prav tam, str. 127.

¹¹⁹ Prav tam, str. 127.

¹²⁰ Prav tam, str. 127.

¹²¹ Prav tam, str. 12.

kozmocentrizmom,«¹²² pogledoma, ki temeljita na zahtevi, da je treba tudi naravi priznati »samostojno vrednost in posebne pravice«. ¹²³

Z razpravo *Kozmični Kristus in ekologija*¹²⁴ pa je prvi v slovenskem prostoru postavil temelje ekološki teologiji, ki jo kratko utemeljuje takole: »Medtem ko je razsvetljenstvo hotelo osvetliti predvsem zgodovinsko podobo Jezusa Kristusa, odkriti podobo zgodovinskega Kristusa, je naloga, ki smo si jo sami zastavili, osvetliti podobo kozmičnega Kristusa. Gre torej za teološki premik od krščanstva, ki poudarja predvsem Odrešenikovo osebnost in se zanima za antropocentrično in v nekem pogledu antimistično razumevanje krščanske vernosti in Kristusovega odrešenjskega dela h krščanstvu kozmičnega Kristusa, kozmičnemu in mističnemu Kristusu in veri, ki izhaja iz njega.«¹²⁵

V sodobni družbi se vedno bolj uveljavlja tudi povezovanje na številnih različnih področjih: še posebej je izrazito **na gospodarskem in tehnološkem področju**. Obe omogočata nadaljnji razvoj človeštva, po drugi strani pa žal vedno večjo nevarnost zanj: če se človek ne bo dovolj zavedal, da »ni samo 'homo oeconomicus' in da se ne sme pustiti voditi kratko malo po darvinističnem načelu pravice močnejšega, da je skrajni individualizem, ali bolje liberalizem povezan z egoizmom, v svetovnih razsežnostih hudo nevaren«. ¹²⁶

Če je današnjemu človeku vse manj pomembno, da bi po župančičevsko zagledal jasno pred seboj svojo človeško podobo, ga tudi vse manj osrečujeta »zavestna solidarnost« z drugimi in »čut vzajemnosti« z njimi, s katerimi bi lahko dosegal svojo človeško identiteto.¹²⁷ Da bi se »homo oeconomicus« izognil popolnemu polomu, je potreben »globalni humanizem«, ¹²⁸ ki bo vsakega posameznika motiviral za vse splošnočloveške vrednote, h katerim so ga nekoč usmerjale »religije in sploh duhovna gibanja, ki ustvarjajo v človeku nekakšno moralno strukturo, osnovo, iz katere izhajajo posamezne moralne odločitve.«¹²⁹ Kajti nanj od vsepovsod preži nevarnost, da se bo ravnal le po »ekonomsko-racionalističnih načelih« in ga bodo usmerjali le »materialni interesi«, ki ga ne morejo kot človeka v globini njegove biti do kraja »zadovoljiti in osrečiti«, ampak nujno vodijo v njegovo človečnostno »osiromašenje«. ¹³⁰

¹²² fiziocentrizem = središčni pomen vse narave; kozmocentrizem = središčni pomen vsega sveta.

¹²³ Prav tam, str. 131.

¹²⁴ S to razpravo je zaključil leta 1996 svoje pedagoško delo v okviru katedre za dialog. (Prim.: B. Kolar, n. d., str. 12.)

¹²⁵ Kozmični Kristus in ekologija, v: *Iskanje resnice*, str. 135.

¹²⁶ Globalizacija in globalni etos, v: *Izzivi in odgovori*, str. 25.

¹²⁷ Prim.: prav tam, str. 25.

¹²⁸ Prav tam, str. 25.

¹²⁹ Prav tam, 31.

¹³⁰ Prim.: prav tam, str. 29.

Nadalje Grmič pritrjuje vsem tistim, ki odkrivajo največjo nevarnost za človekovo dostojanstvo v tržnem gospodarstvu, ki je postalo tista »ureditev družbenega življenja, ki bi se ji morali podrediti vsi drugi družbeni sistemi«,¹³¹ pri tem pa se ne upošteva več »dostojanstva človeške osebe, temveč le zahteve čim 'uspešnejšega' gospodarstva«. ¹³²

Zato globalizacija na vseh področjih nujno zahteva tudi vedno bolj zavestno prizadevanje »za spoštovanje splošno človeškega etosa, duhovne rasti in duhovnega razvoja človeka v globalizacijskih razmerah«. ¹³³ Povezovanje na globalni ravni bo lahko v človekovo dobro le, če bo upošteval »čas resnih moralnih odločitev, čas globalnega etosa«. ¹³⁴ Od tod tudi vse glasnejša zahteva, da je treba še toliko bolj izpostavljeni »pomen globalne morale, ki bo še posebej upoštevala solidarnost med ljudmi ali humanizem v najglobljem pomenu ter povezanost človeka z okoljem in njegovo zasidranost v ustreznem življenjskem prostoru, torej ne samo antropocentričnost, temveč tudi kozmocentričnost«. ¹³⁵

Tudi za politiko velja, da je postala le še »'dekla' tržnega gospodarstva«. ¹³⁶ S tem pa ne opravlja več svojega prvotnega namena, to je svoje naravnosti »v skupno blaginjo, pospeševanja pravičnosti in človečanskih pravic, odpravljanja korupcije in kratenja človeškega dostojanstva. Politika, pisana z veliko, 'mora oblikovati temeljne vrednote vsake skupnosti – notranjo edinstvo in zunanjo varnost –, pri tem pa uskladiti enakost s svobodo, uradno avtoriteto s pravično avtonomijo in soočenjem posameznikov in skupin /.../ Določa tudi sredstva in etiko družbenih odnosov'.« (L. Boff, *Karizma in moč*, Maribor /Založba obzorja/ 1986, str. 58–59.) Potem pa nadaljuje: »Mislim, da je to razumevanje politike zelo dober opis ali opisna definicija politike, ki močno poudarja njeno odgovornost v službi človeka. Imamo namreč opraviti tudi z raznovrstnimi patologijami politike, zaradi česar ljudje često politiko označujejo kot korupcijo, manipulacijo z ljudmi in bezpogojno uveljavljanje lastnih interesov. Za mnoge politika ni nič drugega kot umazanija, laž, demagogija in brezobzirni boj za oblast.« ¹³⁷

»Če se ozremo vsaj nekaj desetletij nazaj v zgodovino slovenske politike in primerjamo takratno njeno podobo z današnjo, moramo priznati, da je med njima neka podobnost v etičnem in moralnem pogledu. Večkrat je namreč v obeh primerih z lahkoto opaziti poteze ideološko-manihejske politike, ki

¹³¹ Prav tam, 30.

¹³² Prav tam, 30.

¹³³ Globalizacija in globalni etos, v: *Izzivi in odgovori*, str. 31.

¹³⁴ Prav tam, str. 31.

¹³⁵ Prav tam, str. 32.

¹³⁶ Prav tam, str. 30.

¹³⁷ Politika in morala, v: *Moja misel*, str. 128.

drugače misleče istoveti kratko malo s slabim, zlom, sovražniki, ničvredneži v vsakem pogledu. Taka politika je nujno integralistična, totalitarna, avtoritarna in zagovornica filozofije smrti, kar se je pokazalo posebno v času okupacije 1941–1945 in po osvoboditvi. Eno stran te politike je dobro orisal dr. Alojz Kuhar v svojem govoru slovenskim domobrancem iz Londona l. 1944. V tem govoru je namreč domobrancem jasno predstavil resnico, ki je bila povsem drugačna, kakor so jim jo prikazovali njihovi voditelji, tipični zagovorniki ideološko-manihejske politike.

Ideološko-manihejska politika se izživlja v svoji 'anti-drži', ne zanima pa se za politiko 'pro-drže'. Glasna je, kadar gre za diskvalifikacije, obsojanje in rušenje nekdanjega prejšnjega, hitro pa ji zmanjka idej in navdušenja za zidanje novega, boljšega. Močna je v negaciji, slabotna pa v afirmaciji. Posebno se izživlja v etiketiranju (danes: udbomafija, nekomunizem, klerikalizem itd.).

Ista politika se zavzema za svobodo in demokracijo le bolj v besedah, v resnici pa jo je strah svobode in demokracije ter teži za neomajno oblastjo. V ta namen uporabljajo njeni zagovorniki najrazličnejše manipulacije z ljudmi, kamor sodita tudi populizem in demagogija, da, izživljanja v odkrivanju afer in aferic ter njihovega razčiščevanja kakor tudi tako imenovanega 'preštevanja kosti' niti ne omenjam. Sem sodi še posebej tudi nenehno spotikanje ob politične tekmece, ki so seveda na poti karieristom v politiki.¹³⁸

Dialog z drugače mislečimi – (neverujočimi) ateisti

Grmič je sodil v nekdanjem jugoslovanskem prostoru med osrednje snovalce **dialoga z drugače mislečimi**.¹³⁹ Že pred imenovanjem za pomožnega škofa se je v razpravah, ki jih je objavljaval v *Bogoslovnem vestniku* posvečal dialogu: zanimal ga je dialog Cerkve s svetom in dialog z ločenimi brati (ekumenski dialog). Zato je ustrezal novi strategiji Vatikana do realnega socializma na Poljskem, Češkem in Madžarskem in samoupravnega v Jugoslaviji. Nov odnos do Vzhoda je spodbudil že Janez XXIII., nadaljeval pa ga je njegov naslednik

¹³⁸ Prav tam, str. 137.

¹³⁹ Tudi splitski nadškof Frane Franič je še leta 1971 menil, da je krščanstvo toliko odprto, da lahko sprejema številne novodobne filozofske izzive in kristjani toliko pripravljeni, da »sprejememo vse zunajevangeljske vrednote: nekoč smo jih veliko sprejeli od Platona in Aristotela. Danes pa smo jih pripravljene sprejeti iz eksistencializma in drugih modernih filozofij. Ne razumem, kako bi lahko potem iz tega procesa izključevali marksizem.« Navaja: I. Maštruko, *Klasni mir katoločanstva. Radniško pitanje v socialno-političkoj doktrini katoličke crkve*, Logos, Split, 1981, str. 152. Večkrat mi je pripovedoval, da sta mu bila prav splitski nadškof Frane Franič in zagrebški kardinal Franjo Kuharić znotraj skupne jugoslovanske škofovske konference dokaj naklonjena.

Pavel VI. s kardinalom Agostinom Casarolijem (1914–1998). Dialog, ki ga je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja vzpostavljala Vatikan s Titom, je omogočil, da je bil Vekoslav Grmič aprila leta 1968 imenovan za pomožnega škofa v Mariboru, kljub temu da sta bila pred njim na najožjem seznamu kandidatov za to mesto profesor moralne teologije na teološki fakulteti dr. Štefan Štajner (1922–1981) in celjski opat Friderik Kolšek (1932–1997).¹⁴⁰

Vatikanu se verjetno nista zdelo dovolj primerna, da bi lahko v prihodnje uresničevala izzive njegove nove »ostpolitik«, ki je postala sprejemljiva tudi za tedanjo jugoslovansko oblast. V tem smislu je mogoče razumeti tudi izjavo Edvarda Kardelja, da »samoupravni socializem ne sme pustiti /vernikov/ zunaj ali /jih/ mobilizirati proti sebi, saj 'religija ni – in ne sme biti – ovira za enakopravno vključevanje človeka – vernika v socialistično življenje družbe' /.../«. ¹⁴¹ V praksi se je v slovenskem prostoru udeležila na znameniti okrogli mizi – 22. novembra 1968 – v Idriji. Javno tribuno na temo *Ali je Bog mrtev?* je organiziral Klub mladih. Ob priznanem filozofu in teološkem profesorju dr. Janezu Janžekoviču je na njej sodeloval tudi Grmič, od marksistov pa profesorja dr. Marko Kerševan in dr. Zdenko Roter. »Kako se je čutila potreba po sobivanju verujočih in neverujočih, je pokazala tudi nabito polna dvora,« se spominja M. Kerševan.¹⁴²

Izhodišča dialoga med verujočimi in neverujočimi je Grmič predstavil po tem dogodku v svoji prvi knjigi *Med vero in nevero*, ki je izšla že naslednje leto, leta 1969. V njej je postavil temelje, na katerih je treba graditi teologijo dialoga med verujočimi in neverujočimi/ateisti, katere nosilec je postal tudi na katedri za Osnovno bogoslovje na teološki fakulteti in do upokojitve predaval predmeta Moderni ateizem in Teološki temelji dialoga. Zagovarjal je stališče, da je osnovna oblika medsebojnega sporazumevanja. Je pogoj za mirno sobivanje ter kljub različnim nazorom in pogledom omogoča prizadevanje za isti skupni cilj. Zanj pa ni dovolj le človeka pridobiti, ampak ga je treba najprej poznati.

V to smer je naravnal tudi razpravo *Skrb za človeka – humanizem* v knjigi *Med vero in nevero*. Prav razumevanje človeka in njegovega bivanja je skupno torišče, na katerem se srečujejo marksizem, eksistencializem in tudi evangelijsko krščanstvo. Potem ko soči vse tri nazore in njihov pogled na človeka, se mu razkrije, da pravzaprav obstajata le dve vrsti humanizma, to je »humanizem, ki Boga priznava« /in/ »humanizem, ki boga ne priznava.«¹⁴³ Delitvi

¹⁴⁰ O tem mi je sam večkrat pripovedoval.

¹⁴¹ M. Kerševan, Resnica in upanje, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 51.

¹⁴² Prav tam, str. 51.

¹⁴³ *Skrb za človeka – humanizem*, v: *Med vero in nevero*, str. 94.

mu v grobem omogočata razlikovanje med teističnim in ateističnim humanizmom. Ker pa obstajajo tudi razlike znotraj njiju, ne moreta zajeti vseh dimenzij človekovega bivanja, vendar je kljub temu treba težiti za tem, da bi bila upoštevana njegova »usmerjenost v svet, k sočloveku, /potem/ usmerjenost v neskončnost /in to, da je/, duhovno-telesno /in/ družbeno bitje«. ¹⁴⁴ Zato je nujno, da se človeku omogoči, da se razvija »vsestransko /in napreduje/ v vseh razsežnostih svoje bitnosti«. ¹⁴⁵ To pa je moč dosežati samo »s sredstvi, ki niso v nasprotju s pravičnostjo in ljubeznijo«. ¹⁴⁶ Na tej točki se srečujejo tako verni kot neverni, oboje namreč družni enako »dostojanstvo svobodne osebe. Zato mora tudi njihovo skupno življenje in delo določati tista oblika stika ali srečanja, ki temu spoznanju ustreza. In to je 'dialog', razgovor ali skupno iskanje resnice v medsebojnem spoštovanju, medsebojni pomoči in ljubezni«. ¹⁴⁷ Vsak od njih pa se mora odpovedati »nasilju in monopolu nad resnico« in se odločiti »za sožitje in sodelovanje z ljudmi ob spoštovanju njihovega osebnostnega jedra, ki nosi v sebi odtis bogopodobnosti«. ¹⁴⁸

Za iskren dialog ali razgovor pa je treba upoštevati naslednja načela:

1. Da je »mogoč takrat, če se vživim v mišljenje in čustvovanje drugega in imam pri tem namen, da se od njega učim in obenem sam kaj dam«.
2. »Duhovno okolje«, v katerem ga je mogoče vzpostavljati, sta lahko le »medsebojno spoštovanje in ljubezen.«
3. Da sta temeljni prvini, ki ga omogočata »poslušanje ali sprejemanje in govorjenje ali dajanje«.
4. Da je namenjen temu, »da notranje drug drugega bogatimo, da si pomagamo spoznati resnico tako, da pravzaprav poglobimo svoja lastna spoznanja, da upoštevamo tudi tisto, česar doslej nismo videli ne pri sebi ne pri drugem in da se v bližini resnice kot ljudje najdemo kot taki, ki smo si kljub razlikam vendarle blizu.«
5. Z verbalne ravni pa se mora seliti »do dialoga v življenju, do sodelovanja pri iskanju rešitev važnih vprašanj, od katerih je odvisno naše življenje, naš napredek in sploh prihodnost«. ¹⁴⁹

¹⁴⁴ Prav tam, str. 94.

¹⁴⁵ Prav tam, str. 94.

¹⁴⁶ Prav tam, str. 94.

¹⁴⁷ V sožitju, v: *Med vero in nevero*, str. 103.

¹⁴⁸ V sožitju, v: *Med vero in nevero*, str. 104.

¹⁴⁹ V sožitju, v: *Med vero in nevero*, str. 105.

V naslednjih letih je v številnih razpravah iz različni zornih kotov mojstril in poglobljajl osnove dialoga¹⁵⁰ in z vidika razumevanja drugega kot drugače mislečega analiziral ateizem in marksizem ter aktivno sodeloval v dialogu med kristjani ter marksisti,¹⁵¹ kot delegat SZDL pa si je v Beogradu prizadeval, da bi se udejanjal tudi v praksi.

Izzivi novih teologij v Grmičevi socialistični teologiji

Iz novih branj evangelija pod različnimi vidiki in študija novih teologij je nastajala njegova **socialistična teologija**,¹⁵² ki so jo tako in drugače presojali v slovenskem prostoru,¹⁵³ postala pa je zelo odmevna v širšem evropskem prostoru.¹⁵⁴ V njej je združil številne sodobne evropske in neevropske teologije: politično teologijo, kakršno sta zastopala velika nemška teologa J. B. Metz in D. Sölle, teologijo osvoboditve velikih teologov Srednje in Južne Amerike G. Gutiérreza, L. Boffa, J. Sobrine, J. Comblina in drugih, teologijo revolucije in teologijo upanja J. Moltmanna.

O njej pravi: »Socialistična teologija je sorodna politični teologiji in teologiji osvoboditve. Tudi ta teologija odgovarja predvsem na praktično vprašanje, namreč, kako naj kot kristjani, verni ljudje živimo v socialistični družbi, katere člani smo. Socialistična teologija se glede na svoje izhodišče ravna po izzivih, ki prihajajo za vernega človeka iz marksističnih nazorov in socialistične prakse. Zato daje poudarek tistim krščanskim, evangelijskim sporočilom,

¹⁵⁰ Dialog kot izraz resnične človeškosti, v: *Moja misel*, str. 104–113; Dialog, govornica strpnosti, v: *Iskanje in tveganje*, str. 100–109; Možnosti krščansko-marksističnega dialoga o vprašanih etike danes, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 131–148; Dialog najtežji jezik, v: *Iskanje in tveganje* (zbirka razprav), str. 102–111; Teologija dialoga Cerkev s svetom in Teološka utemeljitev dialoga z ločenimi brati, v: *Iskanje in tveganje* (zbirka razprav) III. in IV. del, str. 341–414.

¹⁵¹ O njegovi zavzetosti za to področje pričajo številne razprave, ki jih je namenil tej tematiki.

¹⁵² Teološka misel po 2. vatikanskem cerkvenem zboru, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 20. Prvo daljšo razpravo o socialistični teologiji je napisal leta 1984 in jo objavil v prvi reviji *Znamenje* leta 1984 z naslovom **Izhodišča in cilji socialistične teologije**.

¹⁵³ Treba je omeniti dolgo kritično razpravo Problemi teologije socializma, ki jo je dr. Tine Hribar objavil leta 1981 objavil v številki 19/20 v reviji 2000. Glej tudi Domen Iljaš, Katolištvo in marksizem: Kratak pregled razvoja krščanskega socialnega nauka v odnosu do marksizma in prispevka Vekoslava Grmiča k tej temi, *Revija Logos*, letnik 2016.

¹⁵⁴ V intervjuju odgovarja tudi na vprašanje o svoji **socialistični teologiji**: »V svetu je teologija postala zelo odmevna. O njej sem predaval na raznih evropskih univerzah, kjer so njenim izhodiščem pozorno prisluhnili. Tudi pri nas, saj so nekateri postali zelo pozorni prav na to, da z njo dokazujem, da so lahko šele globoko verni ljudje pravi socialisti. Nekateri so nanjo gledali drugače, zlasti tisti, ki so videli v socializmu samo ateizem, ali pa so ga istovetili z ateizmom« (S. Reher, *Iskalec resnice in večne Resnice*, str. 208).

ki odgovarjajo na te izzive in pospešujejo uresničevanje socialističnih vrednot, saj so te hkrati krščanske. Sem spadajo npr.: humanizem, osvobajanje človeka ali emancipacija človeka od vsega, kar ga ponižuje, odtuja in zaslužuje, avtonomija zemeljskih resničnosti – sekularizacija in revolucionarno spreminjanje sveta v smeri brezrazredne družbe – neodtujenega, svobodnega človeštva ali 'božjega kraljestva na zemlji'. Socialistična teologija uporablja tudi marksistično analizo človeške družbe in zakonitosti zgodovinskega materializma pri razlagi evangelija, svetopisemskega izročila sploh kakor tudi pri razlagi zgodovine krščanstva.«¹⁵⁵

Prav v socializmu kot svetovnem gibanju je Grmič odkrival tisti družbeni sistem, ki je najbližji evangelijskim izhodiščem,¹⁵⁶ saj poudarja vrednote, kot so: »svoboda, enakost, bratstvo, božje kraljestvo na zemlji, ljubezenska služba človeku (nevarnost bogastva in sploh imetja) – prvenstvo 'biti' nasproti 'imeti', prizadevanje človeka za 'novega človeka' in 'novo zemljo' – revolucionarno spreminjanje človeka in sveta, upanje in pogum, pripravljenost na žrtve. Zato ta teologija spodbuja k prizadevanju za uresničevanje socialističnih vrednot v družbenem življenju, saj to pomeni hkrati prizadevanje za oblikovanje sveta v evangelijskem duhu za uresničevanje človeka kot človeka in kristjana. Kristjan v resnici na tak način dela za anonimno krščansko okolje, za anonimno božje kraljestvo in raste v njem kot človek in kristjan. Verni in neverujoči člani socialistične družbe postajajo bratje in drug drugega spodbujajo k delu za iste cilje. Jasno pa je, da niti eni in niti drugi ne smejo spregledati napak in slabosti, temveč jih morajo pogumno odkrivati in vzajemno odpravljati.«¹⁵⁷

Njegovo teologijo socializma je več kot trideset let kasneje Peter Kovačič Peršin ovrednotil takole: »Socializem kot etično družbeni projekt, kakršen je bil v svoji osnovi krščanski socializem, pa v protiglobalizacijskem gibanju ekološke ovedenosti, prebujajočega se čuta socialne pravičnosti in medčloveške solidarnosti vse pogumneje klije iz svojih zgodovinskih korenin. Čas, ki je pokopal Kocbekovo in Grmičevo vizijo krščanskega socializma, zatrl teologijo osvoboditve, uničil bazične skupnosti socialno angažiranih kristjanov Južne Amerike, prepovedal duhovnike delavce – ta čas se obrača v svoje

¹⁵⁵ Teološka misel po 2. vatikanskem cerkvenem zboru, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 20.

¹⁵⁶ Grmič pravi: »V Svetem pismu Nove zaveze je poseben poudarek na solidarnosti ali bratstvu in sestrstvu, božje kraljestvo je tam, kjer vladajo ljubezen, razumevanje in medsebojna pomoč.

To je želel Kristus še posebej pokazati s priliko o usmiljenem Samarijanu, ki je izhodišče tako imenovane socialistične etike, kar pomeni, da ne smemo misliti samo nase, da bomo samo mi imeli, temveč tudi na to, da bodo tudi drugi imeli vse tisto, kar je potrebno za življenje. Se pravi: da smo se pripravljene zanje žrtvovati, zanje delati – da smo do sočloveka solidarni.« (S. Reher, *Iskalec resnice in večne Resnice*, str. 206.)

¹⁵⁷ Izhodišča in cilji socialistične teologije, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 89–90.

nasprotje, še preden je zasedal prestol sveta. Prestoli so majavi. Človečnost pa ostaja večna.«¹⁵⁸

AD FONTES: K IZVIROM EVANGELJSKEGA KRŠČANSTVA

Oznanjujte evangelij

Grmič si je ob škofovskem posvečenju izbral za geslo **Oznanjujte evangelij**.¹⁵⁹ Da se je odločil za 2. osebo množine velelnika, lahko razumemo iz številnih njegovih razprav, v katerih se dotika evangeljskega krščanstva, katerega glasniki naj bi bili Jezusovi apostoli in njegovi učenci, ki jih pošilja v svet z naročilom: »Pojdite po vsem svetu in **oznanjujte evangelij** vsemu stvarstvu!« (Mr 16,15) K življenju iz evangeljskega krščanstva so poklicani vsi: posvečeni institucionalni predstavniki Cerkve iz duhovniškega posvečenja, v smislu splošnega duhovništva pa tudi vsi krščansko verujoči.

Izzivi evangeljskega krščanstva

V razpravi *Evangelij v službi humanizma* kratko povzema bistveno vsebino Jezusovega oznanila: »Kristusovo oznanilo je oznanilo ljubezni«; »Kristus zavrača vse, kar človeka zaslužuje od zunaj in od znotraj«; »spreobrnjenje /.../ je /.../ postavil na začetek svojega oznanila«; »upoštevava celotnega človeka« / in/ pokaže na vsako zaslužjenost, odtujitev, posebno na tisto, ki je najgloblje v človeku, na greh«; »tuja /mu je/ vsaka prisila«; »zavrne vsako misel, vsak poskus, da bi ga oklicali za kralja«; »hoče zidati na nenasilju«; »evangeljski humanizem najlepše odseva iz Kristusovih prilik o božjem in človeškem usmiljenju, o božji in človeški ljubezni«; svoj odnos do ljudi pokaže svojim z »nastopom in delom«; »dobro /je/ vedel, da so ljudje različni in na raznovrstne načine obteženi«; »ni zahteval od vseh iste poti« in »ni vseh enako ogovarjal

¹⁵⁸ Primer škofa Vekoslava Grmiča, v: *Duh inkvizicije. Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovi*, str. 217.

¹⁵⁹ **Uporabil je imperativ**, ki po SSKJ: navadno s prilastkom, zahteva, nujnost; v podpomenju pa navaja pomen: kategorični imperativ nujna zahteva; v terminološkem gnezdu pa pomen: filoz. kategorični imperativ po Kantu človekovo svobodno nravno načelo, po katerem se mora brezpogojno ravnati.

Nekdanji predavatelj homiletike na Teološki fakulteti v Mariboru dr. Ivan Rojnik je ob Grmičevi 80-letnici zapisal: »Nedvomno je služenje evangeliju tista služba, ki jo vrši Grmič najbolj zvesto in dosledno. V duhu svojega škofovskega gesla /...« (Oznanjujte evangelij, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje 3–4 /2003/, str. 122–126.*)

in klical«; prav tako »ni obsojal«, je pa »hodil /.../ okrog po vaseh in mestih ter povsod dobrote delil. Posvečal je vso skrb tistim, ki so bili najbolj potrebni pomoči in pozornosti: ponižanim, zaničevanim, brezpravnim, žalostnim, obupanim in grešnikom, vsem, ki so bili obteženi z vsemogočimi bremenami. Enako odločno pa je nastopil proti tistim, ki so bili do drugih nehumani.«¹⁶⁰

In v čem je bistvo evangeljskega krščanstva? Odkriva ga v njegovi odprtosti za »iskanje Boga«, zato ga lahko udejanjajo le tisti, ki se zavedajo, da so »poklicani k iskanju«, in jih nič »ne more zadovoljiti in pomiriti«: »nobene dogme« in »nobene avtoritarno izražene resnice«,¹⁶¹ razkriva pa se skozi vero, ki temelji na magni karti vrednot iz govora na gori in zlatem pravilu etičnega ravnanja: »Vse, kar želite, da bi ljudje vam storili, storite vi njim!« (Mt 7,12), ter govora o poslednji sodbi: »/.../ lačen sem bil in ste mi dali jesti /.../ karkoli ste storili enemu izmed teh mojih najmanjših bratov, ste storili meni,« (Mt 25,31–46) ali parafrazirano, kot ga navaja II. brižinski spomenik, v katerem za zgled postavlja svetnike, ki so živeli po evangeljskih načelih: »Zakaj oni so lačnega hranili, žejnega napajali, bosega obuvali, nagega odevali, onemoglega v imenu Božjem obiskovali, mrzlega ogrevali, tujca pod krove svoje vodili, v temnicah in v železnih verigah vklenjene obiskovali, in v imenu Božjem jih tešili. S temi, s temi deli so se ti Bogu približali.« Evangelij, ki je socialno naravnan in v katerem je v ospredju zahteva po solidarnosti: zelo kratko je to izrazila filozofinja *Cvetka Hedžet Tóth* v naslovu svoje razprave *Evangelij zahteva solidarnost – je socialna karizma* v zborniku, ki je izšel v spomin ob Grmičevi smrti.¹⁶² V taki veri Bog za verujočega ni mašilec lukenj, tudi ne alibi za to, kar bi moral sam storiti, in ne ideološka spaka iz pridigarke literature, ampak Bog, ki je z njim na njegovi življenjski poti in kristjan tisti, ki poskuša živeti svojo »človeškost, družbenost in religioznost«. ¹⁶³ Zato za resničnega vernika ni več tako pomembno abstraktno teološko razpravljanje o Bogu, tudi ne abstraktna vsebina vere, ampak vprašanje, ali mu lahko njegova vera odgovarja na temeljna eksistencialna vprašanja ter kako in koliko mu pomaga oblikovati življenje v vseh razsežnostih njegovega bivanja.

¹⁶⁰ Evangelij v službi humanizma, v: *Življenje iz upanja*. Razprave in razmišljanja, str. 60–62.

¹⁶¹ Vera – nevera danes, v: *Iskanje resnice*, str. 11.

¹⁶² Glej v: *Zbornik v spomin škofu dr. Vekoslavu Grmiču*, *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 41–52.

¹⁶³ H. Küng, Biti kristjan – kaj pomeni to? 20 tez k zelo aktualnemu vprašanju, v: *Znamenje* 1–2 (2006), str. 60.

Dileme zgodovinsko udejanjenega krščanstva: »pokonstantinovsko krščanstvo«

Nasproti evangeljskemu krščanstvu pa se je skozi zgodovino oblikovalo krščanstvo, ki ga poimenuje s sintagmo »pokonstantinovsko krščanstvo«, Analizira ga v razpravi *Krščanstvo in ideologija*. O njem pravi, da se je »v zgodovini javljalo in se marsikje javlja še danes kot popolnoma sklenjen sitem resnic, pogledov in norm za življenje in delo«. ¹⁶⁴ Razkriva pa se skozi »pretirani dogmatizem, ¹⁶⁵ in udejanja skozi »formalizem, legalizem, institucionalizem in uniformizem«. ¹⁶⁶ Vsi ti -izmi pa krščanstvu dajejo »pečat ideologije, in to neživljenjske ideologije, ki pomeni odtujitev za resnično krščanstvo, farizejski kvas smislu velikega inkvizitorja /.../ možnost za vezanje neznosnih bremen /in/ gospodovanje namesto orodja za služenje«. ¹⁶⁷ Zato ni čudno, da je tolikokrat njegova zgodovina »napisana tudi s krvjo«. ¹⁶⁸

Takšno krščanstvo nima opraviti s svojim izvornim »preroškim duhom«, ki veje iz evangeljskega krščanstva, in zavestijo, da se pravi biti kristjan enako »kot biti na potu, da Boga ni mogoče popredmetiti in božjih resničnosti nikdar popolnoma zajeti v človeške pojme, božjega kraljestva /nikoli enačiti/ z zemeljskim kraljestvom in ne človeške misli z božjo mislijo.« ¹⁶⁹ Ko tega ni več upoštevalo, je postalo le še »ideologija v podobnem pomenu, kot so totalitarni sistemi«. ¹⁷⁰

Grmičev kritični pogled na stranpoti slovenskega krščanstva

Ko se ozira po udejanjenem povojnem slovenskem krščanstvu, prav tako odkriva številne odklone od evangeljskega krščanstva in izzivov »aggior-namenta« 2. vatikanskega koncila. Še vedno se mu kaže ujeto v »okove /.../ preteklosti« ¹⁷¹ in obremenjeno s travmami »integrizma« ¹⁷² in klerikalizma, ¹⁷³ ki se razkrivajo skozi »nezaupanje do laikov«, potem v bolešno občutljivost

¹⁶⁴ Krščanstvo in ideologija, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 99.

¹⁶⁵ Prav tam, str. 100. Se ne zaveda, da so vse dogme hkrati relativne, čeprav so v drugem pogledu absolutne.

¹⁶⁶ Prav tam, str. 100.

¹⁶⁷ Prav tam, st. 100.

¹⁶⁸ Prav tam, str. 100.

¹⁶⁹ Prav tam, str. 99.

¹⁷⁰ Prav tam, str. 99.

¹⁷¹ Prenova Cerkve v Sloveniji, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 223.

¹⁷² O integrizmu glej opombo 66.

¹⁷³ O slovenskem klerikalizmu glej tudi opombo 67 in analizo slovenskega klerikalizma dr. F. Perka, kasnejšega beograjskega nadškofa, ki jo navajam v opombi 69.

»za ‘formalno avtoriteto’ in v pomanjkanj/e/ vsakega posluha za dialog z laiki« in končno v poizkuse, da diskreditira vse, »ki drugače mislijo, pa čeprav gre za brate v duhovniškem poslanstvu« in to »s sredstvi, ki so daleč od dialoga in ljubezenske službe«. ¹⁷⁴ Boleha pa tudi za številnimi drugimi travmami, ki so v Cerkvi na Slovenskem dobile posebno »slovensko podobo«, ¹⁷⁵ to so »povprečnost, pozunanjenost, zakramentalizem, verska shizofrenija ali naš infantilizem.« ¹⁷⁶ In še nekaj se je pokazalo: ni sposobna, »da bi različno misleče ljudi, Slovence, povezovala v medsebojnem spoštovanju in ljubezni, temveč često seje razdore med njimi, ustvarja ozračje, ki je naklonjeno pogubni ločitvi duhov, delitvi Slovencev na prave in neprave in podiranju mostov med njimi.« ¹⁷⁷ Potem pa zaključuje: »da je Katoliška cerkev pri nas bolj restavratska kakor zavzeta za posodabljanje v duhu 2. vatikanskega cerkvenega zbora, v duhu ‘aggiornamenta’« in tudi iz »polpretekle zgodovine se je vse premalo naučila«. ¹⁷⁸

Prav zaradi zagledanosti v preteklost in delovanja po starih preživelih vzorcih – zaradi katerih izgublja tudi svojo preroškost – je potrebna prenove. Ta bi morala zajemati: »... prenovo verskega zaklada resnic in življenjskih norm« /potem/ »prenovo struktur ter delovanja« in »končno prenovo ljudi, ki jo sestavljajo« ¹⁷⁹ Nadalje: »odložiti /bi morala/ obremenjenosti iz preteklosti«, in rešiti predvsem različn/ih/ ‘travm’, ki jih je treba ozdraviti z iskrenim priznanjem /in/ obžalovanjem te krivde«. ¹⁸⁰ Za to dejanje ni nikoli zbrala dovolj poguma. In zato bi bila nujno potrebna »kritična presoja našega krščanstva in slovenske Cerkve nasploh«, in sicer »v luči znamenj časa, ki ga predstavljata družbenopolitična in kulturna situacija, v kateri živimo«. ¹⁸¹ Njen »smerokaz« »za življenje in delo« pa bi moral postati »predvsem evangelij«, »vanj bi se morala kritično poglobljati in se zavzemati za njegovo uresničitev.« Če bi »brezpogojno upoštevala evangelij in ‘božjo besedo’, ki jo je mogoče najti tudi zunaj njega, če bi resno prisluhnila božjemu Duhu, ki deluje na raznovrstne načine v Cerkvi sami in zunaj nje« /.../ bi šele postala »sposobna, da človeku našega časa v polnem pomenu služi in pomaga /.../, bila bi resnično preroška.« ¹⁸²

¹⁷⁴ V. Grmič, Klerikalizem v slovenski Cerkvi, str. 193.

¹⁷⁵ Prav tam, str. 188.

¹⁷⁶ Prenova cerkve v Sloveniji, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 207.

¹⁷⁷ Poslanstvo vere, v: *Izzivi in odgovori*, str. 43–44.

¹⁷⁸ Prav tam, str. 43–44.

¹⁷⁹ Prenova cerkve v Sloveniji, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 206.

¹⁸⁰ Prav tam, str. 212.

¹⁸¹ Prav tam, str. 208.

¹⁸² Preroštvo v slovenski Cerkvi danes, v: *Resnica iz ljubezni*, str. 222.

V intervju Slavi Partlič po dvajsetih letih od izida knjige *Resnica iz ljubezni* pove še bolj ostro:

»Vtis imam, da skuša slovenska Cerkev danes nadaljevati natanko tam, kjer je leta 1941 končala: da skuša za vsako ceno tako v materialnem kot položajnem smislu obnoviti svojo tedanjo podobo. Zdi se, da nekako ne priznava razvoja družbe, ki je dosežen v petdesetih in nekaj letih, da se ne zna nekako sprijazniti s tem, da ljudje preprosto niso več taki, kot so bili pred II. svetovno vojno, da so se spremenili. In to gotovo ne samo zaradi vpliva anti-verske in anticerkvene propagande, komunistične propagande, saj so enake spremembe opazne povsod drugod po Evropi /.../ Pa ne le to. Cerkev se vse bolj očitno povezuje le z nekaterimi političnimi strankami ali celo povsem z določenim človekom, ki bi morda rad tudi pri nas uveljavil neki novi avtoritaren režim, nasproten tistemu, kakršen je prej, in je pripravljen z njo deliti oblast /.../ Cerkev, ki teži za tem, da bi s pomočjo oblasti dosegla to, kar se ji zdi nemogoče doseči s pomočjo pastorale, začne pastoralo hitro zamenjati za oblast. In takrat bi najraje videla, da bi bilo izpolnjevanje verskih dolžnosti kar z zakonom določeno /.../.«¹⁸³

Enako ugotavlja o slovenski Cerkvi tudi Peter Kovačič Peršin: »Žal se tudi slovenska Katoliška cerkev iz zgodovine ni naučila ničesar in je v času tranzicije postavila v ospredje svoj politični in gmotni interes, zato je forsirala obnovo klerikalne politike in oživlja koncepcijo katoliškega integrizma. Rezultat je razviden, krščanska pristnost v slovenski politiki je vse bolj marginalna in se bo verjetno še zmanjšala, čeprav Cerkev postaja vse močnejši kapitalski in družbeni dejavnik.«¹⁸⁴

DRUGA TEMATSKA PODROČJA GRMIČEVEGA PREUČEVANJA

V poseben in obsežen sklop je mogoče uvrstiti tudi tiste številne Grmičeve razprave, v katerih se je dotikal **zgodovinskih tem**.¹⁸⁵ Izpostavil bom samo nekatere.

V krajši razpravi je obdelal teološko **antropologijo v Brižinskih spomenikih**. Še posebej se je ustavil pri biseru srednjeveške retorike, II. brižinskem spomeniku, nagovoru o grehu in pokori, in v njem odkrival tisti evangeljski humanizem, ki je bil še živ v patristični dobi in iz katerega izhaja teološka

¹⁸³ <http://www2arnes.si/~gmbiigm2/grmic.html>

¹⁸⁴ Drago Medved, *Evangelij – upor proti institucionaliziranemu in izpraznjenemu verovanju*. Pogovor s Petrom Kovačičem Peršinom, v: *Znamenje* 1–2 /2008/, str. 60–70.

¹⁸⁵ O njegovih zgodovinskih temah piše Marjan Žnidarič: Nekaj razmislekov o Grmičevih zgodovinskih spisih, v: *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 14–18.

misel spomenikov,¹⁸⁶ ki je osredinjena na evangeljsko sporočilo, da ima človek dostop do Boga »po veri v Jezusa Kristusa in življenju iz njega, kolikor opravlja dela ljubezni do bližnjega in zaupa v božje usmiljenje, čeprav je grešnik.«¹⁸⁷ In to samo toliko, kolikor je postala njegova vera, njegov »krščanski slog, /ki/ je v ljubezenski službi človeku, kakor poudarja evangeljsko sporočilo.«¹⁸⁸

Številne razmisleke in tudi nekaj daljših in krajših razprav pa je posvetil 16. stoletju.¹⁸⁹ Še posebej izstopajo tiste, v katerih **obravnavata teologijo obeh reformatorjev**: Lutra in Trubarja. Razprave sodijo v obsežno raziskovanje slovenske reformacije na Oddelku Teološke fakultete Ljubljana v Mariboru, ki jo je začel prof. ddr. Jože Rajhman¹⁹⁰ in krog intelektualcev, zbranih okrog revije *Znamenje*. Prvič smo dobili pregled Lutrove teologije v poglobljeni Grmičevi razpravi *Temeljni poudarki Lutrove teologije*. Iz nje navajam samo nekaj njegovih pogloblitvenih poudarkov: »/N/e smemo misliti, da je Lutrova teološka misel naenkrat vzniknila, neodvisno od tistih, ki so ji s svojimi pogledi pripravljali pot, in razmer, ki so določale splošno miselnost tistega časa.« »Tudi Lutra je mogoče razumeti samo v tesni povezavi s tedanjimi razmerami, in sicer ne samo v Cerkvi, temveč v svetu.« »Srednjeveška miselnost je postala ovira za razvojno pot človeštva v novi vek, zato je naravnost izzival k novim pogledom.« »V Lutru se je na izreden način dogajalo vse tisto, kar se je dogajalo zunaj njega, v njem je to na poseben način odmevalo in tako usmerjalo njegovega duha.« /.../ »Lutrova misel /si je/ s težavo utirala pot, kljub temu je Luter nastopal kot prerok in doživel usodo preroka.«¹⁹¹ Prav tako Luter ni »izdelal nekega teološkega sistema, ki bi obsegal vsa pomembna vprašanja,« ampak je izhajal iz prakse, ki je bila »tesno povezana z osebnim verskim izkustvom«, to pa ji je »dalo pečat življenjskosti in izredno prepričljivost.«¹⁹²

Še posebej ga je privlačil, ker je »/s/voje poglede /.../ dosledno izvajal iz Sv. pisma«¹⁹³ in tudi o sodbah cerkvenih zborov zavzel jasno stališče: »Koncil

¹⁸⁶ Prim.: Teološka antropologija v Brižinskih spomenikih, v: *Iskanje resnice*, str. 65–72.

¹⁸⁷ Prava tam, str. 65.

¹⁸⁸ Prav tam, str. 65.

¹⁸⁹ Nekaj misli o Trubarjevi teologiji v prvi njegovi knjigi *Catechimus*, v: *Misli iz šole življenja*, str. 71–72; Govor na proslavi ob dnevu reformacije v Mariboru (29. 10. 2001), v: *Misli iz šole življenja*, str. 121–123; Trubarjeva duhovna podoba v »Registru«, v: *Misli iz šole življenja*, str. 161–162.

¹⁹⁰ Jože Rajhman v razpravi *Slovenski protestantizem ob koncu 19. stoletja* pravi, da se je strah pred Lutrom v Katoliški cerkvi prenesel tudi na Primoža Trubarja. Zato so bili vsi, ki so drugače govorili o Lutru »osumljeni, da so 'okuženi', /in jih /je bilo treba izčistiti, ali vsaj onemogočiti.« Potem pa nadaljuje. »To je pojav, ki ga lahko razložimo le z našo že splošno znano ozkostjo, ki nam resnično tiči v kosteh kot strah pred 'odpadom'.« (*Znamenje* 5 /1983/, str. 367.)

¹⁹¹ *Znamenje* 5 /1983/, str. 355.

¹⁹² Prav tam, str. 355.

¹⁹³ Prav tam, str. 356.

nima nobene pravice, da bi določal nove člene vere, temveč mora samo staro vero braniti pred krivo.«¹⁹⁴ Zato iz Lutrove teologije dihajo temeljne vrednote krščanstva, ki jih kratko povzema: »Osebna vera, krščanska svoboda in bratstvo ali demokratičnost cerkvene skupnosti /.../, ki so se uveljavile v protestantizmu« so »postale last krščanskih skupnosti in cerkva sploh.«¹⁹⁵ Zato je upravičen tudi njegov kritični razmislek o tridentinskem koncilu (1545–1563), ki je bil odgovor na reformacijo: »Upravičeno lahko rečemo. Če bi v času Lutrovega nastopa odločala avtoriteta resnice in ne resnica avtoritete, če bi šlo v Cerkvi predvsem za resnico in ne za oblast, bi Lutrovo prizadevanje vodilo samo k prenovi Cerkve, ne pa k njenemu izobčenju in razkolu. Vprašanje pa je, če bi potem Luter imel isti pomen, kakor ga ima danes, če bi bil tako dosleden v razvijanju svojih misli, kakor je bil, potem ko so ga izobčili.«¹⁹⁶

V sklopu njegovih obravnav protestantizma izstopa daljša razprava z naslovom *Trubarjeva teološka antropologija*, v kateri se sooča s pogledom očeta slovenske reformacije na človeka. V izhodiščih njegove teologije odkriva, kako se mu je uspelo izviti iz objema srednjeveškega teocentrizma z vprašanjem, ki si ga ni več zastavljaj kot srednjeveški teologi: kdo je Bog, ampak že novoveški mislec: »kdo je človek pred Bogom po božji zamisli in svojem odgovoru na božji načrt; kaj nam pove o človeku Sv. pismo in do kasnih spoznanj nas vodi teološko razmišljanje ali razum, ki ga razsvetljuje vera, se pravi milost.«¹⁹⁷ Druga pomembna novost v Trubarjevem razmišljanju zasledi v njegovi »praktični usmerjenosti«. Vprašanje se prav tako več ne naša na Boga, ampak na »njegovo identiteto«, ki naj bi jo človek udejanjil »po zamisli Boga, ki ga je ustvaril« in »mu jo je jasno pokazal Jezus Kristus ter mu zaslužil milost, ki mu je potrebna, da jo zasluži.«¹⁹⁸ In od tod izpelje sklep, da sta se v njegovi teologiji »enakovredno srečali vertikala naravnana na Boga in horizontalna naravnana na človeka /.../ se pri njem oblikovali skozi celostni pogled na človeka kot individualno, družbeno, v svetu zakoreninjeno in seveda presežno bitje«, tako da je pri njem postala »t/eocentričnost /.../ dialektično v formalnem in vsebinskem pogledu tesno povezana z antropocentričnostjo.«¹⁹⁹ In potem veliko priznanje katoliškega teologa utemeljitelju protestantizma in

¹⁹⁴ Prav tam, str. 356.

¹⁹⁵ Pogled sodobnega katoliškega teologa na Lutro, v: *Moja misel*, str. 70.

¹⁹⁶ Tridentinski cerkveni zbor kot odgovor na reformacijo (1545–1563), v: *Znamenje* 5/1983/, str. 423.

¹⁹⁷ *Moja misel*, str. 51.

¹⁹⁸ *Moja misel*, str. 51.

¹⁹⁹ *Moja misel*, str. 58.

začetniku književnosti na Slovenskem: »Trubar je v tem pogledu moderen mislec, je zagovornik evangeljskega, krščanskega humanizma.«²⁰⁰

Grmič je tudi narodnostnemu vprašanju posvečal posebno skrb. O političnem oblikovanju narodne zavesti je pisal v razpravi *Ob 150-letnici tabora v Ljutomeru*.²⁰¹ Ob obletnici koroškega plebiscita je objavil razmišljanje *Moralnost koroškega plebiscita leta 1920*²⁰² ter številne druge, v katerih se je posvetil dogajanjem v času 2. svetovne vojne.

Posebej zavzeto je analiziral dogajanja v času 2. svetovne vojne in slovenski razklanosti v tem času. Prva obsežnejša **razmišljanja o narodovi ogroženosti v zgodovini in njegovem uporništvu** najdemo po letu 1995.²⁰³ Pot slovenskega naroda skozi zgodovino se mu izkazuje bolj »podobna križevemu potu kakor pa mehki in široki cesti v življenje /.../.«²⁰⁴ Obširneje pa se je ustavil pri analizi nacifašizma in njegovem udejanjenju ničejske ideje o nadčloveku in darvinistične ideje o boju za obstanek ter gospostvu močnejšega nad šibkejšim. Zoper te ideje je bil upor proti okupatorju upravičen, saj je bil spočet v »samoobrambi pred nelegitimno oblastjo, ki je hkrati povsem nečloveška.«²⁰⁵ Poudarjal je pozitivne vidike narodovega upora, posebej dejstvo, da je **narodnoosvobodilna borba** proti skupnemu narodnemu sovražniku povezala tako verujoče kot neverujoče, saj so se vsi borili za enak cilj – narodno osvoboditev. Še več: povezovala jih je tudi z vrednotami tovarištva, medsebojne pomoči, solidarnosti v sreči in nesreči, v dobrem in hudem in v boju za človeka vredno življenje.

Opozoril pa je, da se je boj zoper skupnega sovražnika odvijal hkrati na več frontah: »ena fronta so bili partizani, druga izgnanci, tretja pa ljudje, ki so sicer ostali na svojih domovih, podpirali partizane in večkrat tudi trpeli,

²⁰⁰ Prav tam, str. 58.

Več o njegovem pogledu na protestantizem je moč najti v razpravi Cvetke Hedžet Tóth, Vekoslav Grmič o protestantizmu, *Stati in obstatu* 19/20 /2016/, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, str. 199–146.

²⁰¹ *Izzivi in odgovori*, str. 173–176.

²⁰² *Misli iz šole življenja*, str. 103–108. Koroški plebiscit 10. oktobra 1920 – spomin in opomin, v: *Iskanje resnice*, str. 206–209; Govor ob 130-letnici tabora v Ljutomeru, *Izzivi in odgovori*, str. 173–176.

²⁰³ Več o Grmičevem pogledu na NOB glej v razpravah: C. Hedžet Tóth, Pravica do upora – etični imperativ, v: *Borec. Revija za zgodovino, antropologijo in književnost*, str. 299–311; Marjan Žnidarič, Škof Grmič in NOB. Odnos katoliškega škofa in teologa do slovenskega osvobodilnega boja v letih 1941–1945, *Ateistični zbornik* 2015–2016, str. 97–103 in *ČZN* 4 /2016/, str. 97–107.

²⁰⁴ *Ne pozabimo*, str. 11. Sem sodita še razpravi: Narodnost in vera, v: *Moja misel*, str. 27–39; Štajerski duhovniki na braniku severne meje, v: *Moja misel*, 187–195; Štajerska duhovščina med okupacijo 1941–1945, v: *Iskanje resnice*, str. 163–173, Moralne stiske slovenskih mobilizirancev v nemško vojsko, v: *Iskanje resnice*, str. 174–181.

²⁰⁵ *Ne pozabimo*, str. 28.

ko so jim okupatorji požgali domove, streljali talce in mnoge pošiljali v taborišča smrti«. ²⁰⁶ Sem, čeprav ne med neposredne udeležence narodnoosvobodilnega boja, pa prišteva mobilizirance v nemško vojsko, ²⁰⁷ kar je bila tudi njegova usoda. Narodnoosvobodilni boj zoper okupatorja pa na Slovenskem ni povezal samo verujočih in neverujočih v boju zoper skupnega narodnega sovražnika, ampak tudi različne socialne sloje in ljudi različnega političnega prepričanja. Vsi so se borili zoper okupatorja, ki je hotel iztrebiti slovenski narod. Zaradi tega je bil moralno upravičen, saj je bil porojen iz silobrana, zato tudi vsi, ki so za svobodo darovali življenje, »spadajo med mučence, ki so žrtvovali in celo dali življenje iz ljubezni do bližnjega, za etične vrednote, za domovino, za spremembo krivičnih razmer«. ²⁰⁸

Osvetlil je tudi problem kolaboracije. Izhajal je s stališča, da je bila na Primorskem in Štajerskem situacija drugačna kot v Ljubljanski pokrajini, kjer je imela ideološka zaslepljenost daljše ideološke temelje in zato je domobranska protirevolucija imela tudi izrazito politične cilje, ne le obrambo domov. Grmič za nastanek domobranstva objektivno krivdo pripisuje vodstvu Cerkev v Ljubljanski pokrajini, ki se je napajala iz predvojnega integrima in klerikalizma. Zavedlo je domobrance, da se borijo za Boga, Cerkev in domovino. Tu je krivda Cerkev. Grmič je odločno zavzel drugačno stališče od uradne Cerkev, ki govori samo o revolucionarnem uporu komunistov, ki so hoteli spremeniti družbeni red. ²⁰⁹ Poudaril je, da je kljub državljanskemu spopadu narodnoosvobodilni boj predstavljal svetlo točko v narodovi zgodovini, a ne zamolči dejstva, da so z moralnega in etičnega vidika neopravičljivi: bratomorni boj, justifikacije med narodnoosvobodilnim bojem, maščevanje nad nasprotniki narodnoosvobodilnega boja in kolaboracionisti okupatorjev po vojni ter pokol domobrancev. ²¹⁰ Zato je razpravljanje o **narodni spravi** –, ki se pri nas vleče skozi desetletja – postalo prvovrstno dnevno-politično vprašanje, ki ga izrablja politika za svoje interese, saj to vodi v ponovni razkol. Potrebna je resnična sprava, pri čemer ima Cerkev posebno nalogo.

»Najprej bi rad rekel, da slovenska Cerkev po mojem greši, ker sodeluje v teh poskusih radikalne reinterpretacije zgodovine, ko naj bi tisto, kar je bilo prej belo, postalo črno, in obratno. Moti se, če misli, da se bo lahko s tem znebila svojega dela odgovornosti za vse tisto, kar se je med vojno dogajalo

²⁰⁶ Spominska svečanost ob obletnici požiga vasi Hrastnik, Koreno in zlato polje, v: *Poslednji spisi*, str. 118.

²⁰⁷ Prim. Moralne stiske slovenskih mobilizirancev v nemško vojsko, v: *Iskanje resnice*, str. 174–181.

²⁰⁸ Govor pri maši za rodoljube, v: *Misli iz šole življenja*, str. 149.

²⁰⁹ Prim.: Osvobodilni boj (1941–45) v luči splošno priznanih etičnih vrednot, v: *Misli iz šole življenja*, str. 94.

²¹⁰ Prim.: Etična dilema – upreti se ali ne, v: *Misli iz šole življenja*, str. 89.

v ljubljanski škofiji. Cerkev bi morala obe sprti strani spodbujati k spravi, k odpuščanju, ne pa k prepričanju o tem, kdo je bolj kriv, na kateri strani je bilo več zla, k razplamtevanju starih sovraštev. Predvsem pa bi morala najprej tudi sama – kot je to vendarle storil nadškof Šuštar v maši za domovino – prositi za odpuščanje in odpuščati.«²¹¹

Tej temi se je Grmič posvetil v razpravi *Sprava in vera*, v kateri si je naprej zastavil retorično vprašanje: ali je ob »pozivih k narodni spravi in odpiranju ran, obnavljaju sporočil o krivicah, ki spravo zahtevajo, če hočemo skupaj živeti, delati in zidati boljšo prihodnost tistim, ki bodo živeli za nami /.../ sprava ali iskrena sprava sploh mogoča, pa naj jo skušamo še tako razumsko utemeljevati in navajati razloge, zakaj je potrebna, in pogoje, od katerih je odvisna.«²¹² S teološkega vidika jo vidi v tem, da mora vključevati dvoje: »iskreno priznanje krivde in odpuščanje, kakršno najdemo na mnogih mestih v evangelijskem sporočilu o Kristusu in njegovem ravnanju.«²¹³ Se pravi: sprava je mogoča takrat, ko zna človek preseči samega sebe in svoje manihejsko črno-belo gledanje. Omogočiti je ne moreta niti »vsestranska osvetlitev preteklosti«, pa tudi ne »resnično 'objektivna' sodba.« Zato meni, da so za njeno udejanjenje »bolj potrebna dobra volja, priznanje predvsem lastne krivde in brezpogojno odpuščanje.«²¹⁴ Najpomembnejšo vlogo pa igra »odprtost za resnico iz ljubezni, kar pomeni enako kakor odprtost za resnico iz iskrenega prepričanja, naj jo zagovarja kdorkoli. Brez takšne odprtosti za resnico hoče imeti človek le svoj prav in resnica je vedno samo na njegovi strani, se pravi, da gre za resnico iz samoljubja, ne pa iz ljubezni.«²¹⁵ Tako iskanje resnice pa vključuje iskren dialog, ki je še kako »potrben, ko gre za spoznanje in priznanje resnice, ob kateri se človek čuti kakor koli prizadet in ga resnica poziva k spremembi mišljenja in življenja.«²¹⁶ Njena celovitost bogastva vsebine pa bo dosežena, ko bo moč vanjo vključiti tudi »moralno in versko razsežnost te kategorije«, ²¹⁷ v nasprotnem primeru bo ostala le »na površini«²¹⁸ in s tem obsojena na večni neuspeh, ali kot pravi, da »do polne sprave sploh ne pride.«²¹⁹

Nadalje: nemogoče je mimo pomembnega obsežnega sklopa biografskih zapisov o celi vrsti osebnosti, ki so pomembno zaznamovale slovensko

²¹¹ <http://www2arnes.si/~gmblig2/grmic.html>

²¹² *Sprava in vera*, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 135.

²¹³ Prav tam, str. 135.

²¹⁴ Prav tam, str. 137.

²¹⁵ Prav tam, str. 140.

²¹⁶ Prav tam, str. 140.

²¹⁷ Prav tam, str. 140.

²¹⁸ Prav tam., str. 140.

²¹⁹ Prav tam, str. 141.

zgodovino: A. M. Slomšek,²²⁰ Janez E. Krek,²²¹ general Rudolf Maister,²²² škof Ivan Tomažič,²²³ Aleš Ušeničnik,²²⁴ partizanski duhovnik Jože Lampret²²⁵ in zdravnik dr. Jože Potrč;²²⁶ potem njegova profesorja in kasnejša prijatelja: dr. Stanko Cajnkar²²⁷ in dr. Janez Janžekovič,²²⁸ ter Jurjevčana Edvard Kocbek²²⁹ in Anton Korošec.²³⁰

Posebno pozornost pa si zasluži tisti sklop krajših in daljših razmišljanj, v katerih predstavlja s teološko-sociološkega vidika stranpoti znotraj institucionalnega krščanstva,²³¹ potem cerkvene strukture po 2. vatikanskem koncilu²³² ter razmerja med cerkveno institucijo in karizmo,²³³ nadalje razmerja med

²²⁰ Nekaj razprav: Slomškov pomen za današnji čas, v: *Moja misel*, str. 153–165; Idejne osnove Slomškovega prizadevanja za šolstvo, *Izzivi in odgovori*, str. 73–79 in druge.

²²¹ Janez Evangelist Krek in današnji čas, v: *Moja misel*, str. 166–175.

²²² Ob 130-letnici rojstva generala Rudolfa Maistra, v: *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str., Ob spominu na generala Maistra, v: *Iskanje resnice*, str. 190–193.

²²³ Zvesto pričevanje za evangelij in narod lavantinskega škofa dr. Ivana Jožefa Tomažiča, v: *Iskanje resnice*, str. 147–162.

²²⁴ Ušeničnikovo razumevanje umetnosti – literature, v: *Moja misel*, str. 117–127.

²²⁵ Ob stoletnici rojstva Jožeta Lampreta, v: *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str. 95–100.

²²⁶ Dr. Jože Potrč in njegova vizija socializma, v: *Izzivi in odgovori*, str. 81–98.

²²⁷ Duhovni lik prof. dr. Stanka Cajnkarja, v: *Misli iz šole življenja*, str. 115–188; Ob odkritju spominske plošče dr. Stanku Cajnkarju, 5. maja 1990, str. 194–197.

²²⁸ Profesorju Janžekoviču v spomin, v: *Iskanje resnice*, str. 198–199.

²²⁹ Kocbekova odločitev za OF in (njegov) krščanski etos, v: *Moja misel*, str. 199–211; Edvard Kocbek – vizionarski ideolog revolucije in svobode, v: *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str. 75–84; Ob 100-letnici rojstva Edvarda Kocbeka, v: *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str. 91–94, Edvard Kocbek in njegova vera v svobodo, v: *Poslednji spisi. Misli o sodobnosti*, str. 85–90.

²³⁰ Dr. Anton Korošec v bogoslovju v Mariboru, v: *Moja misel*, str. 182–186; Ob odkritju spominske plošče dr. Antonu Korošču (17. 3. 1991), v: *Moja misel*, str. 176–181.

²³¹ Cerkev v kontekstu današnje duhovne situacije, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 187–198; Prihodnost religije in Cerkev, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 199–207; Novi izzivi za Cerkev, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 208–227; Pluralizem, protesti in kritika v Katoliški cerkvi, v: *Kristjan pred izzivi časa*, str. 220–198. Sinoda kot proces spreobrnjenja – preнове Katoliške cerkve v Sloveniji, v: *Izzivi in odgovori*, str. 149–151; Odgovornost posameznega vernika za Cerkev, Kristjan v današnjem svetu, v: *Življenje iz upanja*, str. 165–168; »Mi kristjani imam rešitev za probleme sveta?«, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 284–286.

²³² Žgoča vprašanja današnje Cerkve, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 264–266; Cerkev »od zgoraj« ali »od spodaj«, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 257–263.

²³³ Cerkev cestinarja, v: *Misli iz šole življenja*, str. 59–66; Jezus sprejema grešnike, Nekatere značilnosti današnje slovenske vernosti, v: *Življenje iz upanja*, str. 223–226; Ljubite svoje sovražnike, Nekatere značilnosti današnje slovenske vernosti, v: *Življenje iz upanja*, str. 226–228.

šolsko teologijo in mistiko, teologijo in negativno teologijo,²³⁴ cerkvenostjo in necerkvenostjo ter Cerkvijo in današnjo duhovno situacijo, in končno današnje posebnosti vernosti, ateizem ter posebnosti slovenske vernosti.²³⁵

AKTUALNOST GRMIČEVE KRITIČNE TEOLOŠKE IN HUMANISTIČNE MISLI ZA DANAŠNJI ČAS

Danes postajajo Grmičeve misli še bolj aktualne: razmišljal je veliko pred časom, žal pa niso v Katoliški cerkvi na Slovenskem resno jemali njegovih opozoril, da si mora tudi Cerkev prizadevati predvsem za **oznanjevanje evangelija**, ki je v Jezusovem oznanilu kraljestvo miru, resnice, dobrote, svobode, ljubezni in odpuščanja in zato daleč od vsakega zemeljskega kraljestva, ki bi temeljilo na moči, časti in oblasti.

»Živimo v času osamosvajanja zemeljskih resničnosti, v času avtonomizma in pluralizma. Zato je mogoče krščansko sporočilo približati ljudem samo z iskrenim dialogom in pri tem znati potrpeti, znati čakati in biti do skrajnosti strpen do drugače mislečih. Predvsem pa se moramo varovati vsakega fundamentalizma, integrizma in avtoritarizma. S tem bi namreč hodili po isti poti, po kateri so hodili zagovorniki totalitarnih ideologij, ki so doživele svoj polom.

Največjo skrb moramo posvečati problemom miru in ekologije. Tudi v tem pogledu je najpomembnejše, da sodelujemo tudi z drugače mislečimi, kakor to naroča 2. vatikanski cerkveni zbor. Sicer pa so že razsežnosti teh problemov takšne, da jih ni mogoče reševati brez najširšega sodelovanja vseh ljudi – da vsega sveta.

Ločevanje duhov in ustvarjanje razdora med ljudmi zaradi nazorskih in drugih razlik je nekrščansko in danes hudo nevarno. Kristjani si sploh morajo prizadevati za medsebojno povezovanje in za solidarnost v najširšem pomenu. Ker naj bi zidali svoje življenje in delo na ljubezni, jim to ne bi smelo biti tuje /.../ Sploh pa pokažimo, da je **evangelij 'popolni humanizem'** in zato prinaša človeku resnično življenje.«²³⁶

²³⁴ Institucija in karizma, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 257–263; Teologi in cerkveno učiteljstvo, v: *Kristjan v današnjem svetu*, str. 180–182; Kristjan v današnjem svetu, v: *Življenje iz upanja*, str. 165–168; Je krščanstvo v službi življenja ali smrti?, Nekatere značilnosti današnje slovenske vernosti, v: *Življenje iz upanja*, str. 201–203; Ob teologiji osvoboditve se pota razhajajo, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 287–289.

²³⁵ Necerkvenost »vernikov« v slovenski Cerkvi, v: *V duhu dialoga – za človeka gre*, str. 278–280; Nekatere značilnosti današnje slovenske vernosti, v: *Življenje iz upanja*, str. 188–192.

²³⁶ Sinoda kot proces spreobrnjenja – preнове Katoliške cerkve v Sloveniji, v: *Izzivi in odgovori*, str. 150–151.

To potrjuje tudi sedanji papež Frančišek, ki se je znašel sredi številnih afer, v katere je vpeta skozi stoletja utečena vatikanska kurija, ki ni bila nikoli imuna pred »nečednimi« finančnimi škandali in vsem, kar je z njimi povezano. O njih govorijo v zadnjih desetletjih s tajnimi dokumenti podprte zaje-
tne knjige, ki so prevedene tudi v slovenščino: *Gianluigi Nuzzi Vatikan, d.d. Iz skrivnega arhiva. Resnica o finančnih škandalih cerkve*, in druga *Njegova svetost. Zaupni dokumenti Benedikta XVI.*, potem knjiga *Giacoma Galeazzija in Ferruccio Pinottija Skrivni Wojtyła. Ozadje bliskovite beatifikacije Janeza Pavla II.*, ter *Philipa Willana, Zadnja večerja. Vatikanska banka. Mafijski denar in prostozidarske lože v vojni s komunizmom*, pa tudi nove, ki so »v zvezi z domnevno zlorabo sredstev iz Petrovega novčiča, nabirke, s katero papež podpira karitativna dela v najrevnejših predelih katoliške cerkve za nakup luksuznih nepremičnin v središču Londona.«²³⁷ Frančiškov pontifikat pa ni zaznamovan le z borbo proti desetletja nerešenim škandalom,²³⁸ ampak tudi s pedofilskimi, ki segajo v sam vrh vatikanske kurije.²³⁹ Kljub vsem njegovim prizadevanjem za bolj evangeljsko podobo Cerkve pa je vse njegovo delo za evangeljsko prenovo obsojeno na sizifovsko početje, saj lahko kurija kadarkoli blokira njegove reforme.

Kako trdovratno so nekatera dvomljiva moralna ravnanja zakoreninjena v vatikanski kuriji, pokažeta primerjavi pisma papeža Hadrijana iz Utrehta (1522–1523), ki je na pragu reformacije opozoril o njenih stranpoteh od evangelija,²⁴⁰ in govor papeža Frančiška, ki po skoraj petsto letih – 22.

²³⁷ Tako je poročala STA 21. 12. 2019. Prim. <https://www.si/2710965/papez-rimsko-kurijo...>

²³⁸ V pretresljivi knjigi *V Petrovem imenu* je Francesca Immacolata Chaouqui nekoč članica komisije COSEA predstavila zgodbo mednarodnih lobijev, ki si prizadevajo, da bi zrušili papeža Frančiška v njegovih prizadevanjih po reformah, takole pravi: »Cerkvena investicijska banka. Jezik in pristop tega dokumenta je milijone svetlobnih let oddaljen od namenov papeža Frančiška in hudo izkrivlja sporočilo komisije, ki jo je ustanovil. Ne več 'reformirati in očistiti Cerkev v ekonomskem smislu', ampak 'preoblikovati Cerkev v učinkovit stroj za služenje denarja'.« (*V Petrovem imenu. Cerkveno bogastvo, posli, spletke in škandali. Tajni dokumenti papeževe komisije*. Založba Meander, Izola 2018, str. 174.)

²³⁹ Iz najvišjega cerkvenega vrha se je odpovedal svojemu položaju Hans Hermann Gröer (1919–2003), jeseni leta 2018 pa je bila uvedena preiskava zoper nekdanjega washingtonskega kardinala Theodora McCarricka.

²⁴⁰ Na pragu reformacije je papež Hadrijan, ki je bil nekoč celo vzgojitelj Karla V., napisal pismo državnemu zboru v Nürnberg (1522/1523), kamor je poslal legata, ki naj bi posredoval pri nemških knezih, da ne bi odrekli pomoči Madžarom v boju proti Turkom in bi uresničili wormski edikt. Pomembno pa je pismo tudi zato, ker naj bi predstavljalo »prvi korak k protireformaciji«. (*Zgodovina Cerkve 3. Reformacija, protireformacija in katoliška prenova /1500–1717/, Družina, Ljubljana 1994, str. 138.*) V instrukciji pravi papež takole: »Moraš tudi povedati, da prostovoljno priznamo, da Bog dopušča to preganjanje Cerkve zaradi človeških grehov, storjenih po duhovnikih in prelatih. /.../ Živo se zavedamo, da so se tudi pri tem Sveten sedežu že vrsto let dogajale številne gnusne reči: zlorabe v duhovnih zadevah, kršenje zapovedi; da se je vse sprevrglo v pohujšanje. Zato

decembra 2014 –, kardinalom vatikanske kurije na pragu božiča naštel še vedno enake bolezenske simptome, samo da je zbral pogum in jih konkretno poimenoval: »eksistencialna shizofrenija«, »socialni ekshibicionizem«, »duhovna alzhajmerjeva bolezen« in želja po oblasti, stremuštvu, brezbržnost ter duhovna lenoba; potem pa sledi svarilo pred naglavnima grehoma: pohlepom in egoizmom, ter ravnanje, kot da je kdo nesmrten. Zaključil pa: »Kurija, ki ni sposobna **kritičnega mišljenja**, ki se ni sposobna prilagajati času, je kot telo brez duha.«²⁴¹ Morda bi bilo potrebno dodati: ne samo kritičnega mišljenja, ampak tudi ravnanja po evangeliju, ki se v Jezusovem oznanilu o božjem kraljestvu razkriva skozi evangeljski paradoks:

- »Namesto poškodovati in raniti, zdraviti in tolažiti!
- Namesto vračanja udarcev brezpogojno odpuščanje!
- Namesto pesmi sovražstva in maščevanja blagor miroljubnim!
- Namesto uničenja sovražnikov ljubezen do njih.«²⁴²

Grmič se je pokazal za odločnega in pogosto tudi **ostrega kritika** institucionaliziranega krščanstva v smislu prastare reformatorske paradigme *Ecclesia semper reformanda – ne pa kritikanta*. V tem smislu mu je bila kritika le korektor, da bi Cerkev resno začela s prenovo. Zato se nam poraja kar nekaj fiktivnih vprašanj, na katera odgovarja Grmič zelo jasno.

Kaj Vam pomeni prenoviti Cerkev?

»Prenoviti Cerkev bi se zato reklo očistiti jo plasti zgodovinske obremenjenosti in odkriti pod njimi pristno evangeljsko vsebino ali podobo.«²⁴³

Je sploh mogoče to zahtevno delo opraviti?

Ne »brez precejšnje mere poguma in tveganja«.²⁴⁴

Kako je potrebno delovati, da bi ga bilo mogoče udejanjiti?

V smeri »delati za institucionalno ubogo Cerkev, ki ne sme računati s svetno močjo, temveč se mora zanašati na nemoč križa. Vendar brez

se ni treba čuditi, če se je bolezen presejala z glave na ude, s papežev na prelato. Vsi mi, prelato in duhovniki, smo se odvrnili od prave poti in že dolgo ni bilo nikogar, ki bi delal dobro. Vsak izmed nas mora razmisliti, zakaj je padel, in si raje soditi sam, kot pa da mu sodi Bog na dan jeze. Zato v našem imenu obljudi, da se bomo z vsemi silami borili za to, da se najprej ozdravi rimski dvor, iz katerega utegne izvirati vse zlo. Potem se bo od tod začela širiti ozdravitev, podobno, kot je od tod prišla bolezen. Za izvršitev te naloge se čutimo tem bolj zavezane, ker si ves svet želi takšne reforme /.../« (Zgodovina Cerkve 3, str. 138–139.)

²⁴¹ Prim. R. Valenčič, Kakšno podobo in prihodnost Cerkve odpira papež Francišek, *Bogoslovni vestnik* 3–4 /2016/, str. 635–648.

²⁴² H. Küng, *Credo*, Založba Znamenje, Petrovče 1995, str. 105.

²⁴³ Zgodovinska obremenjenost in prenova, v: *Življenje iz upanja*. Razprave in razmišljanja, str. 90.

²⁴⁴ Prav tam, str. 90.

takšnega očiščenja ostaja vse govorjenje o prenovi prazno.«²⁴⁵ Zadnja poved je preroška.

V desetletju in pol po njegovi smrti jo potrjuje tudi novinar in komentator časnika *Delo* dr. Janez Markež, ko pravi, da hoče slovenska Cerkev z iskanjem zunanjega sovražnika prikriti svoj evangeljski manko.²⁴⁶ V intervjuju s predstavnikoma *Dovolj. je* Matejem Križaničem in lazaristom Janezom Cerarjem pa je zanimiv razmislek enega od intervjuvancev, ki kaže, da Cerkev na Slovenskem le še ni potonila v čisto enoumje: »Danes v Cerkvi na Slovenskem, ne da bi hotel zanikati dobre zglede dobrih ljudi, prepoznavam Cerkev, ki jo v svojih govorih in dokumentih kritizira papež Frančišek kot bolno Cerkev, ki potrebuje prenavo.«²⁴⁷

Koraka v smeri preнове, na katero je opozoril Grmič, tudi po skoraj treh desetletjih od osamosvojitve in uveljavljanja »demokracije« ni naredila, ampak se še vedno sklicuje na nekdanje »komunistično zatiranje«: še vedno je kriv »komunizem«, da ne more prestopiti praga, ki vodi k bolj evangeljskemu krščanstvu, in še vedno se ni pripravljena kritično soočiti s svojo podobo v ogledalu evangeljskega krščanstva, ki ji ga je vztrajno nastavljal Grmič in ga še vedno nastavlja v svojih aktualnih spisih. Nastavljen ji je bil nehote in nenamerno tudi takrat, ko bi lahko kdo od škofov – takratni mariborski nadškof ali takratni murskosoboški škof²⁴⁸ – na povabilo organizatorjev opravil mašo ob otvoritvi spomenika – 22. junija 2008 – v njegovi rojstni župniji Sv. Jurij ob Ščavnici. Po dogovoru so tja poslali pomožnega škofa Jožefa Smeja, ki je pridigo namenil »svetniškim vrlinam« prekmurskih komunističnih mučencev in bodočim svetnikom. Ni pa čutil nobene potrebe, da bi vsaj aktualiziral evangeljsko sporočilo tiste nedelje za današnji čas in se s tem posredno izognil, da kako besedo nameni spominu na Grmiča.²⁴⁹

Obujanje spominov na prekmurske mučence pa je Smej pri maši »zavlekel« tudi v čas, ko bi se pred cerkvijo že morala začeti prireditve ob odprtju spomenika, na kateri je bil slavnostni govornik predsednik države dr. Danilo Türk. Šele ta je v slavnostnem govoru izrekel veliko priznanje škofu Vekoslavju Grmiču, ko ga je postavil ob bok očetu slovenske reformacije Primožu

²⁴⁵ Prav tam, str. 90.

²⁴⁶ Ko se populist maskirajo v kristjane, *Delo – Sobotna priloga* (20. 7. 2019).

²⁴⁷ Katoliška morala in človekove pravice se morajo zlit v eno, *Delo – Sobotna priloga* (30. 3. 2019).

²⁴⁸ Oba povabljenca sta se opravičila, da imata to nedeljo neodložljive obveznosti.

²⁴⁹ Mnogi so takrat spraševali, kako se je lahko zgodilo, da je kdo, ki se je »sam« odzval vabilu (ne da bi se zdelo vredno vabljenima odzvati) na slavnostni dogodek, »pozabil« omeniti vsaj to, da je nekoč Grmič pred njim opravljal v mariborski škofiji pri škofu Maksimiljanu Držečniku funkcijo pomožnega škofa in jo tudi dve leti in pol po njegovi smrti vodil kot generalni vikar.

Trubarju in njegovim reformatorskim prizadevanjem po evangelijski Cerkvi na Slovenskem in udejanjanju najvišjih etičnih načel v njej.

»Najprej gre za globoko in etično utemeljeno privrženost krščanskemu nauku in veri, ki je oba velika moža motivirala pri njunem delu. Nadalje gre za širino duha. Oba sta bila evropsko oblikovana intelektualca, hkrati pa v svojem praktičnem delu popolnoma privržena slovenskemu narodu in njegovim potrebam. In končno, intelektualna odprtost je pri obeh omogočila veliko privrženost dialogu.«²⁵⁰

Grmič je ostajal zavezan izhodiščem evangelija vsakokrat, ko je kritično presojal krivični socialni družbeni red, ki ga je zagovarjala tudi Cerkev, in opozarjal na zablode pokonstantinovskega krščanstva ter se kritično soočal s slovenskim katolicizmom, ki je prisegal pred 2. svetovno vojno bolj kot na evangelij na ekonomsko in politično moč in tudi po osamosvojitvi leta 1991 ponovno zabredel v stari predvojni vzorec: kapitalsko moč in politični vpliv.

Janez Markeš je delovanje slovenske Cerkve po osamosvojitvi leta 1992 ocenil zelo kratko: »Slovenska Cerkev, ki je pod mizo sprejela neoliberalizem v zameno za fevdalno denacionalizacijo in šolske privilegije, na mizi zahteva politično transparentnost.«²⁵¹

Po analizi dogajanja v slovenski Cerkvi po osamosvojitvi prihaja do podobnega zaključka tudi Nina Vombergar: »Jože Prinčič v svoji študiji gospodarskega delovanja cerkve v poosamosvojitvenem obdobju ugotavlja: 'Po letu 1990 je RKC v Sloveniji igrala dvojno vlogo. Na eni strani si je prizadevala za avtonomijo, povezano s Svetim sedežem, po drugi pa je zahtevala vrnitev podržavljenega premoženja in si želela pridobiti podobne privilegije, kot so jih imele nekatere državne cerkve.' (Prinčič 2013, 192) /.../ Potem pa nadaljuje: 'Kerševan opaža, da je že pred prvimi parlamentarnimi volitvami v Sloveniji, cerkev zagrabila politično priložnost in se spustila 'v politično svetovanje in prišepetovanje.' (Kerševan 1996, 14) Tedanji politični ekscesi pa niso osamljeni primerki cerkvenih vdorov v politično propagando. Ne nazadnje se cerkev zaveda, da 'politični uspehi cerkvi več prinesejo kot vsaka evangelizacija in podobna megla.' (Kerševan 1996, 15) S pojavom modernizacije in posledično tudi sekularizacije, je RKC spoznala, da za prevlado na ideološkem polju ne zadostuje več poseganje zgolj po enostavnih orodjih; ne zadostuje več zgolj duhovna oskrba vernikov, pomemben je prodor na politično sceno. RKC se je znašla na 'trgu konkurenčnih ideologij'. (glej Pelikan 1997) Zdaj se mora

²⁵⁰ Mladina 26 (27. 6. 2008), str. 30. 22. junija 2008 je bil ob 85-letnici rojstva in 40-letnici škofovskega posvečenja v rojstni občini Sv. Jurij ob Ščavnici odkrit škofu Vekoslavu Grmiču doprsni kip. Pobudo za postavitve spomenika je dal Marjan Matjašič, zasluga za postavitve je veljala občinskemu svetu in županu Antonu Slani. Kip je izdelal akademski kipar Darko Golija.

²⁵¹ O srebrnikih, groših in korajži, *Delo – Sobotna priloga* (22. 2. 2020).

za prevlado v tem ideološkem boju posluževati bolj subtilnih prijemov, kot je na primer tudi predstavljanje katoliške cerkve kot žrtve njenih nasprotnikov in kritikov.«²⁵²

Preroška pa se je pokazala Grmičeva ocena slovenskega katolicizma v intervjuju z Marjanom Matjašičem.

»Komunizem je bil za slovensko Cerkev tudi milost! Za časa komunizma je bila Cerkev silna moralna avtoriteta /.../ in veljala za moralno silo. Tudi dejansko in ne samo na zunaj je bila Cerkev drugačna, saj ni imela niti najmanjše možnosti, da bi se lahko spolitizirala. Toda kakor hitro je zavladovala svoboda in demokracija, je zaslutila, da je prišel njen čas in je zopet posegla po sredstvih, ki pravzaprav niso njena, namreč z močjo in oblastjo ljudi pripraviti do tega, da bodo tako mislili, kakor misli ona. Med komunizmom je lahko samo z duhovnimi sredstvi, z mističnim elementom v Cerkvi, kot sta molitev in daritev ljudem nudila vernost in vplivala na njihova življenja. Sedaj pa skuša z nekimi zunanjimi sredstvi vplivati na človeka oziroma ga napraviti po svoji podobi. Z novimi, necerkvenimi sredstvi pri pastoralnem delu pa dejansko izgublja prepričljivost, izgublja svojo moralno moč.«²⁵³

Na ekonomskem področju se je v delu mariborske škofije, ki naj bi nadaljevala Slomškovo izročilo, žalostno sfižil, ko je *Emiliano Fittipaldi* razkril »sveto polomijo«,²⁵⁴ po njej pa se je Cerkev na Slovenskem, ki jo je skušala diskretno pomesti pod preprogo, že znašla tudi sredi pedofilskih škandalov, ki jih je skušala vztrajno prikriti.²⁵⁵

Na stranpoti slovenskega katolicizma je Grmič opozarjal vse do smrti, vendar mu je zaradi izrinjenosti iz cerkvenega življenja ostala le moč govornice in pisane besede ter pričevanje, ki se je kazalo v premočrtnem zavze-manju za pravičnejši politični družbeni red, ki bi človeku omogočal osebno dostojanstvo in primerne pogoje za njegov vsestranski človeški razvoj, to je za tak socializem, ki bi bil utopično najbližji evangeliju, pa tudi za **evangeljsko krščanstvo**, ki ga v najtežjih trenutkih, ko je kritično motril stranpota vrha Katoliške cerkve in tudi Cerkev na Slovenskem ni nikoli povsem razočaralo. Še vedno je pisal o teoloških izzivi novih teologij, razpravljal o družbeno-političnih dogajanjih in govoril o izzivih evangeljskega sporočila Jezusa

²⁵² Žrtvene metafore v političnem diskurzu, v: *Ateistični zbornik 2015–2016*, str. 70.

²⁵³ Gradili smo socializem brez socialistov, v: *Izzivi in odgovori*, str. 218–219.

²⁵⁴ Porno TV v Sloveniji, v: *Pohlep. Dokumenti, ki razkrivajo bogastvo, skandale in skrivnosti Frančiškove Cerkve*, Ciceron, Mengeš, str. 198–203.

²⁵⁵ Primerjaj intervju, ki ga je opravila Urška Mlinarič z lazaristom Janezom Celarjem in ga nasloвила Tako kot v mafiji tudi v Cerkvi na Slovenskem velja zaveza molčečnosti: »Prvi duhovnik, tudi sam žrtev, ki je spregovoril o Gradili smo socializem brez socialistov, v: *Izzivi in odgovori*, str. 218–219. spolnih zlorabah v Katoliški cerkvi na Slovenskem, član iniciative Dovolj. Je.« (*Večer v soboto* / 1. 6. 2019/.)

Kristusa, ki se mu je zavezal za celo življenje kot duhovnik in škof ter cenjeni predavatelj na Teološki fakulteti v Ljubljani z Oddelkom v Mariboru in univerzah po Evropi ter vzgojitelj v bogoslovju. In končno kot iskani komentator cerkvenih tem ter dnevnih družbenopolitičnih izzivov, ne da bi zaradi koristi in kakršnekoli sle po oblasti, moči in časti izdal evangeljsko krščansko sporočilo iz Jezusovega govora na gori: sporočilo o prizadevanju za mir, iskanje resnice, dobroto, ljubezen, svobodo in odpuščanje.

VIRI IN LITERATURA

- Stanko Cajnkar, Delo fakultete po ločitvi od univerze. *Bogoslovni vestnik* 29 /1969/, str. 184.
- Geza Erniša, Škofu dr. Vekoslavu Grmiču ob 80-letnici življenja in 35-letnici škofovskega posvečenja!, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča. Znamenje* 3-4 /2003/, str. 23-25.
- Emiliano Fittipaldi, *Pohlep. Dokumenti, ki razkrivajo bogastvo, škandale in skrivnosti Frančiškove Cerkve*. Ciceron, Mengeš, 219 strani.
- Giakomo Galeazzi in Ferruccio Pinotti, *Skrivni Wojtila. Ozadje bliskovite beatifikacije Janeza Pavla II*. Modrijan, Ljubljana 2012, 304 strani.
- Helena Grandovec, Zgodbe iz življenja, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča. Znamenje* 3-4 /2003/, str. 166-182.
- Vekoslav Grmič, *Med vero in nevero*, MD, Celje 1969, 112 strani.
- Vekoslav Grmič, *Mali teološki slovar*, MD, Celje 1973, 114 strani.
- Vekoslav Grmič, *Iskanje in tveganje*, I. in II. del ter III. in IV. del, SDD, Ljubljana 1979, 250 strani.
- Vekoslav Grmič, *Resnica iz ljubezni. Kritična razmišljanja*, SDD, Ljubljana 1979, 251 strani.
- Vekoslav Grmič, *Življenje iz upanja*, SDD, Ljubljana 1981, 290 strani.
- Vekoslav Grmič, *Humanizem, problem našega časa*, Tržaški tisk, Trst 1983, 298 strani.
- Vekoslav Grmič, *V duhu dialoga – za človeka gre*, DZS, Ljubljana 1986, 312 strani.
- Vekoslav Grmič, *Kristjan pred izzivi časa*, Mariborski tisk, Maribor 1992, 227 strani.
- Vekoslav Grmič, *Moja misel*, Založba Unigraf, Ljubljana 1995, str. 232.
- Vekoslav Grmič, *Iskanje resnice*, Založba Unigraf, Ljubljana 1997, 216 strani.
- Vekoslav Grmič, *Ne pozabimo*, Založba Unigraf, Ljubljana 1998, 104 strani.
- Vekoslav Grmič, *Izzivi in odgovori*, Založba Unigraf, Ljubljana 2000, 224 strani.
- Vekoslav Grmič, *Misli iz šole življenja*, Založba Unigraf, Ljubljana 2003, 232 strani.
- Vekoslav Grmič, *Poslednji spisi*, Založba Unigraf, Ljubljana 2005, 151 strani (Knjiga je izšla po smrti; spise sta uredila Srečko Reher in Mitja Hribar).

Vekoslav Grmič, *Tvegano iskanje resnice. Misli Vekoslava Grmiča* (Izbral in uredil Srečko Reher), Društvo Znamenje, Petrovče 2013, 288 strani.

Vekoslav Grmič, Bibliografija dr. teoloških znanosti Vekoslava Grmiča, *Grmičev zbornik, Znamenje* 1998, str. 133–149.

Vekoslav Grmič, Ob tridesetletnici, v: *Znamenje* 1–2 /2000/, str. 5.

Vekoslav Grmič, Klerikalizem v slovenski Cerkvi, v: *Znamenje* 1 /1971/, str. 190–194.

Vekoslav Grmič, Tridentinski cerkveni zbor kot odgovor na reformacijo (1545–1563), v: *Znamenje* 5 /1983/, str. 423.

Cvetka Hedžet Tóth, Pravica do upora – etični imperativ, v: *Borec. Revija za zgodovino, antropologijo in književnost*, str. 299–311.

Cvetka Hedžet Tóth, O dialogu kot človeškosti, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 29–48.

Cvetka Hedžet Tóth, Vekoslav Grmič o protestantizmu, *Stati in obstati* 19/20 /2016/, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, str. 199–146.

Cvetka Hedžet Tóth, Evangelij zahteva solidarnost – je socialna karizma, v: *Zbornik – v spomin škofu dr. Vekoslavu Grmiču, Znamenje* 3–4 /2005/, str. 41–52.

Francesca Immacolata Chaouqui, *V Petrovem imenu. Cerkevno bogastvo, posli, spletke in škandali. Tajni dokumenti papeževe komisije*. Založba Meander, Izola 2018, 267 strani.

Marko Kerševan, Resnica in upanje, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 49–53.

Bogdan Kolar, Poslovilna beseda ob smrti prof. dr. Vekoslava Grmiča, naslovnega škofa in nekdanjega profesorja teološke fakultete v Ljubljani, *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 12–13.

Peter Kovačič Peršin, Primer škofa Vekoslava Grmiča, v: *Duh inkvizicije. Slovenski katalicizem med restavracijo in prenovo*, 2000, Ljubljana 2012, str. 183–217.

Peter Kovačič Peršin, Grmičeva umestitev v zgodovino, *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 65–85.

Peter Kovačič Peršin, Teologija Vekoslava Grmiča, v: *Tvegano iskanje resnice*, str. 281–288; Za teologijo socialne pravičnosti, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 56–67.

Peter Kovačič Peršin, Teologija Vekoslava Grmiča, v: *Tvegano iskanje resnice, Misli Vekoslava Grmiča* (Izbral in uredil Srečko Reher), Društvo Znamenje, Petrovče 2013, str. 281–288.

Peter Kovačič Peršin, Za teologijo socialne pravičnosti, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 56–67.

Peter Kovačič Peršin, Grmičev pogled na ateizem, v: *Ateistični zbornik* 1–2 /2003/, str. 69–72.

Znamenje 3–4 /2005/. *Zbornik – v spomin dr. Vekoslavu Grmiču*, str. 5–9.

Kronika župnije Vransko (pisana je od leta 1781 /strani pa so oštevilčene s svinčnikom/, 395 strani.

Hans Küng, *Credo*, Založba Znamenje, Petrovče 1995, str. 270.

- Hans Küng, Biti kristjan – kaj pomeni to? 20 tez k zelo aktualnemu vprašanju, v: *Znamenje* 1-2 /2006/, str. 60–78.
- Avguštin Lah, »Tisti, ki so mnoge pripeljali do pravičnosti, pa bodo kakor ...« Dan 12,3, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3-4 /2003/, str. 68–73.
- Avguštin Lah, Vekoslav Grmič: teolog, profesor in škof, *BV* 1 /2006/, str. 7–22.
- Avguštin Lah, Teologija v dialogu s človekom, ki mu služi, *Edinost in dialog* /2018/, str. 163–175.
- Avguštin Lah, Nekateri razsežnosti ekološke misli pri Vekoslavu Grmiču, v: *Znamenje* 7-8 /2007/, str. 18–29.
- Jože Lodrant, Tiho kramljanje z osemdesetletnikom, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, 3-4 /2003/, str. 74–82.
- Jože Lodrant, Neka tridesetletnica, v: *Nabrani spisi*, Mežica 2000, str. 44–49.
- Jože Lodrant, 1939–1949–1989, v: *Nabrani spisi*, Mežica 2000, str. 50–53.
- Jože Lodrant, Nova maša, v: *Nabrani spisi*, Mežica 2000, str. 20–35.
- Janez Marakeš, O srebrnikih, groših in korajži, *Delo – Sobotna priloga* (22. 2. 2020).
- Janez Marakeš, Ko se populisti maskirajo v kristjane, *Delo – Sobotna priloga* (20. 7. 2019).
- Ivan Maštruko, *Klasni mir katoločanstva. Radniško pitanje v socialno-političkoj doktrini katoliške crkve*, Logos, Split 1981, 294 strani.
- Marjan Matjašič, Cerkev je zmeraj živela v hudih skušnjavah, v: *Znamenje* 3-4 /2003/. *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča*, str. 184–213.
- Marjan Matjašič, Gradili smo socializem brez socialistov, v: *Izzivi in odgovori*, Založba Unigraf, Ljubljana 2000, str. 218–219.
- Aleš Maver, Paradoks Vekoslava Grmiča, *SHS. Časopis za humanistične in družboslovne študije* 2-3 /2013/, str. 603–619.
- Drago Medved, Evangelij – upor proti institucionaliziranemu in izpraznjenemu verovanju. Pogovor s Petrom Kovačičem Peršinom, v: *Znamenje* 1-2 /2008/, str. 60–70.
- Urška Mlinarič, Tako kot v mafiji tudi v Cerkvi na Slovenskem velja zaveza molčečnosti: »Prvi duhovnik, tudi sam žrtev, ki je spregovoril o spolnih zlorabah v Katoliški cerkvi na Slovenskem, član iniciative Dovolj. Je.« *Večer v soboto* (1. 6. 2019).
- Tjaša Mrgole-Jukič, Krščanstvo je biti dober človek, v: *Misli iz šole življenja*, Založba Unigraf, Ljubljana 2003, str. 213–222.
- Gianluigi Nuzzi, *Njegova svetost zaupni dokumenti Benedikta XVI.*, Modrijan, Ljubljana 2012, 311 strani.
- Drago K. Ocvirk, Risi k izmišljiji drugega, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3-4 /2003/, str. 90–96.
- Slava Partljič, *Vekoslav Grmič: Verjamem, da duh veje, koder hoče*, <http://www2arnes.si/~gmbiigm2/grmic.html>
- Franci Pivec, Vekoslav Grmič za življenje brez strahu, *ČZN* 4 /2016/, str. 85–95.
- Jože Rajhman, Vekoslav Grmič šestdesetletnik, v: *Znamenje* 3 /1983/, str. 177–179.

Jože Rajhman, Slovenski protestantizem ob koncu 19. stoletja, *Znamenje* 5 /1983/, str. 366–373.

Franc Perko, Slovenski kristjan v samoupravni družbi, v: *Znamenje* 1 /1971/, str. 180–189.

Jure Ramšak, Katoliška levica in marksizem v Sloveniji po II. vatikanskem koncilu: ideološka kontaminacija in njene politične posledice, *Acta Historiae* 22 /2014/, str. 1015–1038.

Srečko Reher, Ob 90-letnici teologa in humanista škofa Vekoslava Grmiča, *Ateistični zbornik*, 2013–2014, str. 82–109.

Srečko Reher, Iskalec resnice in večne Resnice, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 183–213.

Srečko Reher, Ob dvojnem jubileju škofa prof. dr. Vekoslava Grmiča, v: *Grmičev zbornik, Ob 75-letnici dr. Vekoslava Grmiča in 30-letnici njegovega škofovskega posvečenja, Znamenje* 3–4 /1998/, str. 1–4.

Srečko Reher, Iskalec Resnice. Ob 80-letnici in 35. letnici škofovskega posvečenja prof. dr. Vekoslava Grmiča, v: *ČZN* 2–3 /2003/, str. 5–11.

Srečko Reher, Dva jubileja škofa dr. Vekoslava Grmiča: osemdesetletnica in 35-letnica škofovskega posvečenja, v: *Mohorjev koledar*, MD, Celje 2003, str. 108–114.

Srečko Reher, Revija Znamenje – izziv Slovenskemu katolicizmu, *Znamenje* 1–6 /2012/, str. 1–29.

M. Režek, Zaostritev politike do Rimskokatoliške cerkve, v: *Slovenska novejša zgodovina* 2, MK, Ljubljana 2005, str. 952–955.

Marco Aurelio Rivelli, *Nadžkofgenocida. Nadškof Stepinac, Vatikan in ustaška diktatura na Hrvaškem v letih 1941–1945*, Ciceron, Mengeš 2007, 251 strani.

Franc Rode, Kršanska zrelost, v: *Znamenje* 1 /1971/, str. 92–99.

Ivan Rojnik, Oznanjajte evangelij, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 122–126.

Vladimir Truhlar, *Katolicizem v poglobitvenem procesu*, MD, Celje 1971, str. 205.

Rafko Valenčič, Kakšno podobo in prihodnost Cerkve odpira papež Frančišek, *Bogoslovni vestnik* 3–4 /2016/, 635–648.

Nina Vombergar, Žrtvene metafore v političnem diskurzu, v: *Ateistični zbornik* 2015–2016, str. 68–79.

Vili Vuk, Z Grmičem v prijateljstvu, v: *Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča, Znamenje* 3–4 /2003/, str. 146–153.

Marjan Žnidarič, Upornik z razlogom. Ob častitljivem jubileju škofa Grmiča, v: *Misli iz šole življenja*, Založba Unigraf, Ljubljana 2003, str. 227–230.

Marjan Žnidarič, Nekaj razmislekov o Grmičevih zgodovinskih spisih, v: *Znamenje* 3–4 /2005/, str. 14–18.

Marjan Žnidarič, Škof Grmič in NOB. Odnos katoliškega škofa in teologa do slovenskega osvobodilnega boja v letih 1941–1945, v: *Ateistični zbornik* 2015, str. 97–103.

Hieronim Žveglič, Vekoslav Grmič – 60 letnik, v: *Mohorjev koledar*, MD, Celje 1984, str. 129.

Zgodovina Cerkve 3. Reformacija, protireformacija in katoliška prenova /1500–1717/, *Družina*, Ljubljana 1994, str. 469.

THE EXECUTOR OF THE POPE PAUL VI VATICAN “EAST POLITICS” (A MEMORIAL NOTE FOR THE FIFTEENTH ANNIVERSARY OF BISHOP AND HUMANIST VEKOSLAV GRMIČ’S DEATH)

Summary

Pope Paul VI. appointed Grmič as titular bishop of Uchi Maius and as auxiliary bishop of Maribor according with his “East politics”. The bishop ordination took place on 21 April 1968 and Grmič chose *Announce the Gospel* as his bishop moto. Vatican waited a long time to appoint an auxiliary bishop of Maribor and later on followed the recommendation of bishop Maksimiljan Držečnik, PhD., to appoint the young council-oriented professor at the Ljubljana Theological Faculty and parish priest in Vransko. At the bishop ordination, Grmič chose a short motto *Announce the Gospel*, which became principle of his pastoral activities, announcements, and dialogue in all levels. Dialogues between follow men; a person and society; a person and the world; God and a human; theologians and church teachers; and believers and unbelievers/atheists. Dialogue for him was the basic form of interpersonal communication and basis for a peaceful coexistence, for it enables reaching for the same goals despite different belief systems and views. To achieve a dialogue, it is not enough to win a person over, but to know him/her. Instead of a sincere dialogue on all these levels, he experienced just a monologue from the perspectives of power, honour and authority, and intolerance towards people thinking differently. He also discovered the huge split between real life and personal religiousness, and the role of the exaggerated emphasis of tradition that is implemented in religious fundamentalism, in letter-worship and not in listening to the Spirit and Juridicism. To be able to create a dialog, especially with persons of different religion and the unbelievers -atheists, he bravely pointed out sideways of the “post-Constantine Christianity” with the “evangelical Christianity” as its opposition. With spoken and written word, he tried to emphasize the basic evangelical values, i.e. values of peace, searching for the truth, goodness, love, freedom, forgiveness, and consciousness to be standard of a person’s moral behaviour also in Slovene Christianity that was historically burdened. His theology of dialogue, which derives from his contemporary dialogically oriented contextual theology and with it connected Christian Socialism, can be understood only on the basis of living consistently according to evangelical values that were an inevitable part of his life. Grmič introduced the value of dialogue also to numerous generations of priests at the Department of Basic theology at the Theological faculty in Maribor, where he was a professor teaching the courses Theological Foundations for Dialogue and Modern Atheism until he retired in 1996. His dialectologically oriented thought and critical theology are therefore still relevant and challenging today.

DER REALISATOR VON VATIKANISCHER »OSTPOLITIK« DES PAPSTES PAUL VI. (EINE ERINNERUNGSSCHRIFT ANLÄSSLICH DES FÜNFZEHNEN TODESTAGS VON BISCHOF UND HUMANIST DR. VEKOSLAV GRMIČ)

Zusammenfassung

Grmič wurde am 21. April 1968, nachdem ihn zwei Monate früher Papst Paul VI. gemäß seiner Ostpolitik zum Titularbischof von Uchi Maius und zum Weihbischof von Maribor/Marburg ernannte, zum Bischof geweiht. Bei dieser Gelegenheit wählte er *Verkündet das Evangelium* als sein Bischofsmotto. Der Vatikan wartete lange Zeit, bevor er nach Empfehlung von Bischof Dr. Maksimiljan Držičnik endlich den jungen konziliar-orientierten Professor der Theologischen Fakultät und Pfarrer in Vranksko/Franz zum Mariborer/Marburger Weihbischof ernannte. Bei der Bischofsweihe wählte Grmič ein kurzes Motto *Verkündet das Evangelium*, das die Richtschnur seiner pastoralen Tätigkeit, Verkündung und Herstellung von Dialog auf allen Ebenen war. Ihm war nämlich die Herstellung von Dialog unter den Mitmenschen, zwischen einem Menschen und der Gesellschaft, zwischen einem Menschen und der Welt, zwischen dem Gott und einem Menschen, zwischen Theologen und Religionslehrern, zwischen Gläubigen und Ungläubigen/Atheisten, Theologen sehr wichtig.

Dialog war für ihn die Grundform zwischenmenschlicher Kommunikation und die Bedingung für ruhiges Koexistieren, denn Dialog ermöglicht trotz verschiedenen Anschauungen und Ansichten Bestrebungen für gemeinsame Zwecke. Es reicht nicht, einen Menschen für Dialog zu gewinnen, sondern man muss den Menschen erst kennenlernen. Doch statt ehrlichen Dialogs erlebte er auf allen Ebenen nur Monologe, die im Namen der Macht, der Ehre, der Autorität und der Intoleranz gegenüber Andersdenkende auftraten. Er erkannte auch die große Zwiespalt zwischen dem wirklichen Leben und persönlichem Glauben, ihm wurde auch bewusst, welche Rolle spielt immer noch die übertriebene Betonung von Tradition, die mit religiösem Fundamentalismus eine konkrete Gestalt annimmt, und zwar in der Verehrung des Wortes statt dem Geist und Juridismus zu folgen. Um ein Dialog herzustellen, vor allem mit anders Gläubigen und Ungläubigen – Atheisten, zeigte er tapfer Abwege des „postkonstantinischen Christentums“, dem das „evangelische Christentum“ gegenübersteht. Grmič versuchte mit gesprochenem und geschriebenem Wort die Grundwerte des Evangeliums im geschichtlich belasteten slowenischen Christentum in den Vordergrund zu stellen. Diese Werte sind der Frieden, die Suche nach der Wahrheit, nach der Güte, der Liebe und der Verzeihung, sowie das Gewissen als der Standard für die Moral eines Menschen. Seine Theologie des Dialogs, die aus seiner aktuellen dialogisch orientierten kontextuellen Theologie hervorgeht und derer Teil auch religiöser Sozialismus ist, kann man nur aus der Sicht des konsequenten Lebens nach den Werten des Evangeliums verstehen. Die Werte des Dialogs brachte er zahlreichen Generationen von Priestern an der Abteilung für allgemeine Theologie der Theologischen Fakultät in Maribor/Marburg nahe. An der Fakultät unterrichtete er zwei Fächer, Modernes Atheismus und Theologische Grundlagen des Dialogs bis 1996, als er in Rente ging. Seine dialogisch orientierte Denkweise und daraus entstandene kritische Theologie sind heute noch aktuell.